

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА

Кафедра технологічної та професійної освіти

«До захисту допускаю»
завідувач кафедри технологічної
та професійної освіти,
доктор педагогічних наук, професор
_____ Леонід ОРШАНСЬКИЙ
« ____ » _____ 2025 р.

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ ПРОМИСЛІВ:
З ДОСВІДУ РОБОТИ ГУРТКА ЯВОРІВСЬКОГО РІЗЬБЛЕННЯ
ЗЗСО № 1 СМТ. ІВАНО-ФРАНКОВЕ

Спеціальність 014.10 Середня освіта (Технології)

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації – *вчитель технологій, вчитель інформатики*

Автор роботи: СОРОКА Ігор Ярославович _____
підпис

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
ОРШАНСЬКИЙ Леонід Володимирович _____
підпис

Дрогобич, 2025

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Зав. кафедри _____

24.10.2024 р.

(підпис) (дата)

ЗАВДАННЯ

на підготовку магістерської роботи

1. Тема «Виховний потенціал народних художніх промислів: з досвіду роботи гуртка яворівського різьблення ЗЗСО № 1 смт. Івано-Франкове».

2. Керівник – доктор пед. наук, професор Оршанський Л.В.

3. Студент – Сорока Ігор Ярославович.

4. Перелік питань, що підлягають висвітленню у кваліфікаційній роботі:

- дослідити внесок української педагогічної думки у збереження традиційних художніх ремесел;
- обґрунтувати місце закладів загальної середньої та позашкільної освіти у відродженні та розвитку народних художніх ремесел;
- з'ясувати вплив естетичного освітнього середовища з національним колоритом на виховання школярів;
- відібрати зміст і розробити програму роботи шкільного гуртка яворівського різьблення;
- підготувати методичні поради щодо матеріально-технічного забезпечення та технологію виготовлення різьбярського інструменту.

5. Список рекомендованої літератури:

Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів: Світ, 1993. 272 с.

Бойчук В.М. Різьблення деревини: історія, методика, практика: монографія. Вінниця: ФОП Данилюк В.Г., 2011. 315 с.

Декоративно-ужиткове мистецтво: словник у 2-х томах / за заг. ред. Я.П.Запасака. Львів: Афіша, 2000. Т.1: А – К. 368 с.; Т.2: Л – Я. 400 с.

Коберник О.М. Методика трудового навчання : проєктно-технологічний підхід : навч. посіб. / за ред. О.М. Коберника, В.К. Сидоренка. Умань : СПД Жовтий, 2008. 216 с.

Оршанський Л.В. Основи технології обробки деревини навч. посіб. / Л.В. Оршанський, В.Є. Ясеницький, П.К. Мікульський. Дрогобич: РВВ ДДПУ, 2017. 192 с.

Технології. Деревообробка: підручник / Б.М. Тимків, Ю.О. Туранов, В.В. Понятишин. Львів: Світ, 2011. 286 с.

Технологія художньої обробки деревини : навч. посіб. / Л.В. Оршанський, Р.Ф. Криванчик. Дрогобич: Коло, 2001. 228 с.

№ з/п	Назва етапу	Термін виконання	Термін звіту перед керівником, кафедрою
1.	Вивчення й аналіз псих.-педагогічної, методичної та спец. літератури; визначення вихідних положень дослідження (об'єкт, предмет, методи); формулювання мети; постановка завдань.	до 03.12.2024 р.	17.12.2024 р.
2.	Підготовка 1-го розділу роботи.	до 15.04.2025 р.	25.04.2025 р.
3.	Підготовка 2-го розділу роботи.	до 16.09.2025 р.	24.09.2025 р.
4.	Формування висновків. Оформлення роботи.	до 28.10.2025 р.	31.10.2025 р.
5.	Перевірка роботи на плагіат	до 14.11.2025 р.	21.11.2025 р.
6.	Попередній захист роботи і рецензування.	до 24.11.2025 р.	28.11.2025 р.

7. Дата видачі завдання – 24.10.2024 р.

8. Термін подачі роботи керівнику – 07.11.2025 р.

9. З вимогами до виконання роботи і завданням ознайомлений _____ Сорока І.Я.

10. Керівник _____ Оршанський Л.В.

ЗАХИСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

1. Тема: «Виховний потенціал народних художніх промислів: з досвіду роботи гуртка яворівського різьблення ЗЗСО № 1 смт. Івано-Франкове».

Оцінка за стобальною шкалою: _____

Оцінка за національною чотирибальною шкалою: _____

Коротка мотивація захисту:

[illegible]

_____ Голова ДЕК _____
підпис прізвище та ініціали

дата

Секретар ДЕК _____
підпис прізвище та ініціали

АНОТАЦІЯ

Сорока І.Я. Виховний потенціал народних художніх промислів: з досвіду роботи гуртка яворівського різьблення ЗЗСО №1 смт. Івано-Франкове. – Рукопис.

Магістерська робота присвячена проблемі виховання учнівської молоді на традиціях народного декоративно-ужиткового мистецтва. У роботі досліджується виховний потенціал народних художніх промислів на прикладі діяльності гуртка яворівського різьблення в ЗЗСО №1 смт. Івано-Франкове. Проаналізовано роль традиційного народного мистецтва у формуванні національної свідомості, естетичного смаку та творчих здібностей учнів. Описано методи і підходи, що застосовуються в освітньому процесі для збереження й популяризації яворівського різьблення. Наголошено на значенні практичної діяльності в гуртку для розвитку патріотизму, поваги до культурної спадщини та набуття професійних навичок. Відібрано зміст і розроблено програму роботи шкільного гуртка яворівського різьблення, а також підготовлено методичні поради щодо матеріально-технічного забезпечення та технології виготовлення різьбярського інструменту.

Ключові слова: учні, керівник гуртка, заклад загальної середньої освіти, освітній процес, естетичне виховання, декоративно-ужиткове мистецтво, яворівське різьблення.

SUMMARY

Soroka I.Y. Educational potential of folk art crafts: from the experience of the Yavoriv carving group of the Ivano-Frankove secondary school No. 1. – Manuscript.

The master's thesis is devoted to the problem of educating of students on the traditions of folk decorative and applied arts. In the work the educational potential of folk arts and crafts is studied on the example of the activities of the Yavoriv carving club in the Ivan Franko secondary school No. 1. The role of traditional folk art in the formation of national consciousness, aesthetic taste and creative abilities of pupils. The methods and approaches used in the educational process to preserve and popularise Yavoriv carvings. The importance of practical activities in the club is emphasised for the development of patriotism, respect for cultural heritage and the acquisition of professional skills. The content and programme of work of the school club of of Yavoriv carvings, as well as methodological advice on material and technical support and technology for the manufacture of carving tools.

Keywords: pupils, club leader, general secondary education institution, educational process, aesthetic education, decorative and applied arts, Yavoriv carving.

ЗМІСТ

ВСТУП	2
Розділ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ	
ВИКЛАДАННЯ ХУДОЖНІХ РЕМЕСЕЛ ТА ЇХ РОЛЬ У	
ВИХОВАННІ ПІДЛІТКІВ	5
1.1. Роль української педагогічної думки у збереженні традиційних художніх ремесел	5
1.2. Заклади загальної середньої та позашкільної освіти у відродженні та розвитку народних художніх ремесел	13
Розділ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ	
ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ НА ТРАДИЦІЯХ МІСЦЕВИХ	
НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ ПРОМИСЛІВ	25
2.1. Вплив естетичного освітнього середовища з національним колоритом на виховання школярів	25
2.2. Зміст виховання школярів на гурткових заняттях із вивчення яворівського різьблення	32
2.3. Матеріально-технічне забезпечення роботи гуртка яворів- ського різьблення	48
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58
ДОДАТКИ	63

ВСТУП

Необхідність і актуальність постановки проблеми використання художніх традицій народних ремесел у вихованні підлітків цілком відповідає сучасним завданням Нової української школи. У процесі формування національної свідомості, розвитку творчого потенціалу й естетичних смаків молодого покоління важливо спиратися на багатий пласт народного мистецтва, яке є невід'ємною складовою культурної спадщини українського народу. Адже саме в народних художніх ремеслах найповніше збереглися унікальні локальні особливості, архаїчні риси та ознаки, що віддзеркалюють світогляд, традиції й морально-етичні цінності предків.

У цьому контексті українська педагогічна культура, яка акумулювала в собі чимало цінних теорій і методичних підходів, набуває особливої значущості. Її надбання потребують подальшої інтеграції в освітній простір сучасної школи, забезпечуючи зв'язок поколінь і спадкоємність традицій.

Важливим засобом національного виховання школярів є саме залучення до народних художніх промислів. Відновлення та збереження цих традицій сьогодні виступає не лише як культурна, а й як важлива педагогічна проблема, що набуває особливої актуальності в умовах розвитку самостійної України. Народне декоративно-ужиткове мистецтво, витoki якого сягають у глибини тисячоліть, сприяє не лише естетичному розвитку дітей, а й формуванню в них почуття національної гідності, любові до рідної землі, природи, мови, культури, звичаїв і традицій свого народу.

Залучення учнів до занять народними художніми ремеслами створює сприятливі умови для виявлення та розвитку їхніх творчих здібностей, креативного мислення, ініціативності та працьовитості. Саме через такі види діяльності формується естетичний смак і трудова культура, зростає відповідальність за збереження національних надбань. Це особливо важливо в умовах викликів сучасного світу, де необхідно не лише засвоювати знання, а й навчитися застосовувати їх у практичній діяльності, відчувати свою причетність до розбудови Української держави.

Таким чином, перед педагогами постає важливе завдання – осмислено та методично забезпечити навчально-виховний процес із використанням традицій народного декоративно-ужиткового мистецтва. Це потребує розробки ефективного змісту, сучасних методів та організаційних форм навчання школярів окремим видам художньої обробки матеріалів, що відкриває нові можливості для комплексного розвитку особистості та виховання справжніх патріотів своєї країни.

Важливість проблеми, недостатнє вирішення її на практиці і визначили вибір теми нашої магістерської роботи: **«Виховний потенціал народних художніх промислів: з досвіду роботи гуртка яворівського різьблення ЗЗСО № 1 смт. Івано-Франкове».**

Об’єкт дослідження: навчально-виховний процес у закладі загальної середньої освіти.

Предмет дослідження: зміст і методика виховання школярів на традиціях яворівського декоративного різьблення.

Мета магістерської роботи: дослідити виховний потенціал народних художніх промислів на прикладі діяльності гуртка яворівського різьблення та обґрунтувати шляхи залучення школярів до місцевого традиційного декоративно-ужиткового мистецтва Яворівщини.

Для досягнення обраної мети буди поставлені такі **завдання:**

- дослідити внесок української педагогічної думки у збереження традиційних художніх ремесел;
- обґрунтувати місце і роль закладів загальної середньої та позашкільної освіти у відродженні та розвитку народних художніх ремесел;
- з’ясувати вплив естетичного освітнього середовища з національним колоритом на виховання школярів;
- відібрати зміст і розробити навчальну програму шкільного гуртка яворівського різьблення;
- підготувати методичні поради щодо матеріально-технічного забезпечення та технологію виготовлення різьбярського інструменту.

Наукова значимість дослідження полягає в поглибленому вивченні виховного потенціалу народних художніх промислів, зокрема яворівського різьблення, як важливого складника національної педагогічної культури. Дослідження сприяє розширенню теоретичних знань про роль традиційних ремесел у формуванні морально-естетичних цінностей, національної свідомості та творчого мислення учнівської молоді, а головне – актуалізує необхідність збереження та популяризації культурної спадщини регіону в системі сучасної шкільної та позашкільної освіти.

Практична значимість роботи полягає у можливості застосування отриманих результатів та напрацьованого досвіду в освітньому процесі художньо-прикладних гуртків закладів загальної середньої та позашкільної освіти. Матеріали дослідження можуть бути використані для розробки навчально-методичних посібників, програм гуртків, а також для впровадження ефективних форм і методів національно-патріотичного, трудового та естетичного виховання школярів засобами народних художніх ремесел.

Апробація результатів: тези доповіді «Виховний потенціал місцевих народних художніх промислів» в збірнику матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Народне мистецтво Бойківщини: традиції та сучасність».

Структура роботи: Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів (5 підрозділів), висновків і списку використаних джерел (60 найменувань) і додатків. Робота містить 7 рисунків. Загальний обсяг становить 64 сторінки друкованого тексту, з яких 57 сторінок основного тексту.

Розділ 1.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИКЛАДАННЯ ХУДОЖНІХ РЕМЕСЕЛ ТА ЇХ РОЛЬ У ВИХОВАННІ ПІДЛІТКІВ

1.1. Роль української педагогічної думки у збереженні традиційних художніх ремесел

Низка процесів ХХ ст. призвів до глибоких змін в укладі життя, світогляді, став причиною деградації багатьох народних традицій. Унаслідок цього зміст освіти багато в чому «спорожнів», став абстрактним, заформалізованим, що породило відчуженість молоді від народної культури, моралі, духовності. На попелищі забуття й байдужості, мов неопалима купина, зводяться народні традиції. Сьогодні вони передають підростаючому поколінню соціальний досвід попередніх поколінь, а на цій основі формують особистісні риси громадянина України.

Як вважав І.Франко: «Перший ступінь, перша прикмета раціональної освіти знати своє найближче оточення, знати минуле і сучасне свого народу і відчувати себе живим і свідомим членом живого, свідомого і об'єднаного організму» [52, с. 116].

Народні художні ремесла стали об'єктом мистецтвознавчих студіювань з II полов. ХІХ ст. Прогресивна громадськість прагнула зберегти їх безпосередньо у побуті, знайти шляхи підтримки кустарного мистецтва, що витіснялося індустріалізацією промисловості. Відбувається процес нагромадження фактологічного матеріалу, формування критеріїв наукової його оцінки.

У контексті магістерського дослідження щодо художніх традицій народних ремесел, їх розвиток у наш час та вплив на виховання підлітків, вважаємо за потрібне зосередити основну увагу на психолого-педагогічних, етнопедагогічних і культурологічних аспектах проблеми, розкрити типологію та специфіку розвитку народного декоративно-ужиткового мистецтва, його використання у вихованні молоді.

Важливе значення для вивчення проблем, пов'язаних з дослідженням народних ремесел, має науково-просвітницька діяльність І. Франка, М. Зубрицького, І. Вагилевича, В. Гнатюка та інших науковців XIX – початку XX ст., чії праці проливають світло на ключові проблеми популяризації народного мистецтва. Окремого розгляду потребує діяльність навчально-просвітницьких, етнографічних, музейних, господарсько-кооперативних товариств та їхніх очільників щодо розвитку і розбудови народних промислів і художніх ремесел, їхньої культурно-економічної інфраструктури.

Україна завжди славилась народним мистецтвом та народними ремеслами та промислами. Народні ремесла – це дрібне ручне виготовлення готових виробів при відсутності внутрівиробничого поділу праці. Історичний розвиток ремесел зумовлений зміною соціальної формації. Відповідно до різних історичних етапів суспільного виробництва та розподілу праці ремесла були домашніми, на замовлення і на ринок. Відтак народні художні промисли – одна з історично зумовлених організаційних форм народного декоративно-прикладного мистецтва, яка являє собою товарне виготовлення художніх виробів при обов'язковому застосуванні творчої ручної праці [36].

Одним із перших, хто порушив питання про потребу дослідження народних художніх ремесел та промислів західноукраїнського регіону та вивчення тих явищ, які були причиною їхнього занепаду, був І. Франко. З його ініціативи та за дорученням Наукового товариства ім. Т.Г.Шевченка у Львові та Товариства австрійської етнології у Відні в 1904 р. була організована та проведена експедиція для антропологічно-етнографічного дослідження Бойківщини. Ця експедиція за кількістю зібраних фотографій (їх було близько 500) і зібраних предметів народних промислів (з дерева, рога, соломи, інших матеріалів, одягу, прикрас, аксесуарів) – не лише перевершила все, що досі було зроблено в цій галузі, а й, загалом, започаткувала систематичне дослідження матеріальної культури галичан [31].

Під час експедиції І. Франко встановив одну з причин занепаду народних промислів, наголошуючи, що примітивні і позбавлені мистецького

нахилу і смаку бойківські предмети, обмежені вузькою сферою домашнього вжитку, переважно не виходили поза межі села. «Це і є для домашнього промислу неминучим смертним ви роком, оскільки він не виявив досі ніякої експансивної сили, ніякої здатності розвитку і вже нині вмирає. Утримується він лише завдяки відсутності позбавленого зв'язку із зовнішнім світом і пов'язаному з цим примусовому безробіттю в довгі зимові місяці» [55, с. 95].

Важливим є дослідження І.Франка про те, що лише підгірський тип бойків, які населяють територію теперішнього Миколаївського, Городоцького, Самбірського, Дрогобицького районів – охочі до ремесла та промислу, «рухливі і прогресуючі з ходою часу, індивідуалісти в родинному житті, люблять перед усім простоту, міцність і чистоту в усьому своєму вбранні, начинні, знарядді» [54, с. 473].

Зауважуємо, що у працях І. Франка, якого називали «галицьким енциклопедистом», зустрічаються цілі розсипи педагогічних ідей, насамперед, в етнокультурному вимірі. Наскрізною ниткою через усю творчість ученого проходить думка про генетичну спорідненість, традиційність народного мистецтва. Як у його художніх творах, так і в наукових працях зустрічаються пласти етнопедагогічної мудрості, зокрема в ракурсі вивчення бойківської субетнічної культури.

На початку ХХ ст. створюються окремі товариства, клуби, гуртки, які займаються питаннями збирання, зберігання народних промислів, їхньою популяризацією – товариство та музей «Бойківщина» в Самборі (1928 р.), «Верховина» в Стрию (1931 р.), «Етнографічне товариство Подкарпатської Русі» (1924 р.) в Мукачевому. Вони залучають до збору і вивчення пам'яток народної, матеріальної та духовної культури багатьох представників передової інтелігенції. Важливою була збиральницька, дослідницька діяльність у цих товариствах таких відомих етнографів, як В. Кобільник, М. Скорик, Л. Дем'ян та ін. [21]. Невід'ємним компонентом науково-дослідницької діяльності цих учених-етнографів було вивчення психолого-педагогічної сутності бойківських промислів, традиційності декоративно-ужиткового мистецтва [15].

З метою збереження та вивчення народного декоративно-ужиткового мистецтва створюються приватні колекції вишивок, комплектуються збірки музеїв, що відкриваються в низці міст Західної України. Зокрема, мова йде про найвідоміші – музей художньої промисловості (1874 р) та етнографічний музей при Науковому товаристві ім. Т.Г. Шевченка (1895 р.) у місті Львові. За активного сприяння таких культурних діячів, як М. Біляшівський, О. Сластіон, Л. Українка та ін. фонди музеїв Львова поповнювалися збірками з центральних земель України. Внаслідок цього, на думку Г. Павлуцького, прослідковуються інтерферентні впливи всеукраїнського менталітету та декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема орнаментики, на галицьку психологію [42].

Старанно відібрану колекцію вишивок сформував І. Свенціцький у Львівському музеї українського мистецтва. Ним були придбані рідкісні зразки вишивок XVII – XVIII ст. із центральних областей України, зокрема «збірки вишивок В. Шухевича з Гуцульщини, родини Бачинських із Стрия, родини Кабаровських з Галичини, В. Озаркевич-Величкової з Покуття; І. Олександрович з Поділля; С. Качмаровської з Бережанщини та ін. [34].

Колекції вишивок та інших видів народних художніх промислів почали формувати музеї у містах Луцьк, Рівне, Острог, Житомир, Кременчук, Коломия, Самбір, Стрий, Сянок. Крім того, тогочасні зразки вишивок з Галичини донині зберігаються у музеях Кракова, Відня, Праги й інших європейських міст.

Важлива роль у сенсі збереження та дослідження народних художніх промислів належить етнографічним виставкам, які були організовані в Коломії (1880 р., 1888 р., 1912 р.), Тернополі (1884 р., 1887 р.) та ін. У зв'язку з різноманітністю складу населення Галичини та через порівняно малу дослідженість етнографічних властивостей різних районів і племінних груп, організовані етнографічні виставки мали неабияке теоретичне і практичне значення, бо пробуджували серед широких кіл інтелігенції живе зацікавлення народним мистецтвом і традиціями, «відкривали можливості збуту оригінальних виробів домашнього промислу, а для всіх учасників стали

великим заохоченням для розвитку своїх здібностей, виховання естетичного смаку на вітчизняних взірцях» [8, с. 469].

Завдяки активній діяльності передових українських національно-свідомих художників і майстрів починають з'являтися публікаційні зразки виробів народного промислу й одягу у вигляді альбомів та фотоілюстративних матеріалів. Заслужовують на увагу такі книги, видані наприкінці XIX – початку XX ст.: ілюстративні видання Львівського промислового музею з передмовою польською, німецькою, французькою мовами; академічне видання альбому малюнків національного одягу українців Галичини; збірка Олени Кульчицької з науково-культурологічним описом народного одягу [15]. Це був своєрідний «шлях у Європу», презентація кращих національних надбань українців іншим народам.

Починаючи з 90-х рр.. XX ст., з'являються публікації, присвячені традиційному українському орнаменту, його походження, символіки тощо. Одне з перших видань про орнамент народної вишивки – праця О. Косач, яка акцентує увагу на орнаментально-композиційній системі вишивок [44]. У цей період виходить унікальний альбом зразків А. Зойнацького і А. Ливчакової, в якому з'ясовується місце походження окремих зразків орнаментів [35].

У збірці «Народне мистецтво Галичини і Буковини» друкувалась інформація про виставки, організовані в Тернополі, Чорткові, Коломиї та інших містах, про роботу вишивальних майстерень, організованих у Тернополі, Збаражі, Чорткові, Коломиї, Косові, Надвірній. У 1917 р. на території Галичини і Буковини налічувалось 40 майстерень, в яких працювало 600 майстринь [24].

Дослідження народного декоративно-ужиткового мистецтва, передовсім орнаменту народної вишивки західних областей України продовжили І. Свенціцький та М.Федюк. Ними було здійснено аналіз виставки народної вишивки, організованої в 1936 р. у Львівському музеї українського мистецтва [32].

Важлива роль у громадському, економічному та політичному житті в Галичині відігравало товариство «Союз українок». У 1923 р. ним було

реорганізовано господарський відділ у незалежний жіночий кооператив «Українське народне мистецтво», завдання якого – сприяння розвитку народного мистецтва й кустарної промисловості, зокрема у бідних гірських районах Карпат. Кооператив розвинув ринок для занедбаного виробництва мистецьких виробів і цим зробив перший свідомий крок на шляху збереження традиційного мистецтва та пристосування його до сучасного стилю життя. З 1925 р. «Союз українок» почав видавати ілюстративний місячник «Нова хата», де друкувалися зразки одягу, прикрашеного традиційною вишивкою, та інтер'єри сучасних будинків, прикрашених вишитими виробами, килимами, різьбленими предметами [3].

У той час не лише представники прогресивної громадськості, а й церковні діячі розпочинають закликати збирати і створювати власні колекції народного вбрання, народних узорів, організовувати фахові школи, майстерні з вивчення різних художніх ремесел. «Популяризуючи народне мистецтво, відомі галичани, мабуть, підсвідомо намагалися зберегти споконвічні традиції – село, хату в ідеалізованому варіанті» [55, с. 87].

Період з кінця XIX ст. до першої світової війни був багатий на дослідження народного мистецтва. Це час усвідомлення значення народного мистецтва як одного з важливих чинників національного культурного відродження. Аналіз педагогічних праць того часу дає підставу стверджувати, що єдиним підґрунтям для національного виховання галицькі педагоги вважали національну культуру, яка об'єднує такі атрибути: звичаї, традиції, релігію, письменство, поезію, національні духовні й матеріальні надбання. «Ці атрибути витворюють збірну душу і збірну свідомість народу» [3, с. 220].

На думку Ю.Дзеровича, до найвищих проявів національної культури належить народне декоративно-ужиткове мистецтво. «У мистецьких творах, наче в дзеркалі, відбивається душа народу, прагнення і цілі суспільства. Як у всьому національному вихованні, так і вихованні мистецтвом, потрібно взяти до уваги національні мотиви, народне мистецтво» [20, с. 112].

Вивчення художніх традицій народних промислів наприкінці ХХ ст, його декоративних елементів, місця й ролі предметів декоративно-ужиткового мистецтва у побуті продовжили відомі мистецтвознавці К. Матейко та Р. Захарчук-Чугай. Велику збиральницьку роботу провели і проводять музеї народної архітектури і побуту під відкритим небом у Львові та Ужгороді. Цінні пам'ятки народного побуту і культури бойків, а також документальні матеріали з етнічної історії зібрані у Львівському історичному музеї, Ужгородському краєзнавчому музеї, Дрогобицькому, Самбірському, Стрийському, Косівському, Коломийському й інших музеях Західної України.

Отже, аналіз порушеної проблематики дає підстави стверджувати, що дослідники з II полов. ХІХ ст. зібрали чималий фактичний матеріал, який розкриває масштаб і значущість цієї теми для національно-культурного відродження. Водночас багато аспектів залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, у педагогічній літературі бракує ґрунтовних праць, що всебічно розкривають роль народних промислів в етнопедагогіці.

На необхідність вивчення народного декоративно-ужиткового мистецтва, використання на практиці народних традицій виховання, як першооснови педагогічної культури українського народу, наголошують сучасні педагоги. Дослідження вчених В. Моцюка Л. Оршанського, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, Ю. Ступака, Б. Ступарика, Є. Сявавко, Д. Тхоржевського підтверджують ефективність використання традицій народного мистецтва у виховному процесі молодого покоління.

Так, на думку Б. Ступарика і В. Моцак, національний характер виховання забезпечуються такими суспільно-педагогічними факторами: прилученням з дитячих років до духовної культури українського народу через мову, українознавство, культуру; цілеспрямованим формуванням рис українського характеру; опорою в науковій педагогіці і виховній практиці на традиції народної педагогіки, виховну мудрість і досвід народу; вихованням у сім'ї, школі, позашкільних закладах на народних традиціях, у національному

дусі, вихованням поваги до людей іншої національності та інших віросповідань, реалізація принципу природовідповідності [47].

Прилучення до народних художніх традицій сприяє підвищенню свідомості та соціальної зрілості школярів, їхньої активності, формуванню моральних якостей, єдності свідомості й поведінки. Виготовлення власними руками виробу, залучення учнів до організації виставок, шкільного краєзнавчого музею дає їм можливість реалізувати себе, допомагає осмислити моральні аспекти виконуваної роботи, формує навички моральної соціальної поведінки.

Проблему використання традицій народного декоративно-ужиткового мистецтва у вихованні школярів досліджували численні вчені-педагоги (Є. Антонович, О. Гевко, Г. Мельник, Л. Оршанський, В. Титаренко, М. Чепіль та ін.). У своїх працях науковці подають теорію і методику викладання народного декоративно-ужиткового мистецтва. В основу занять пропонується покласти ігровий принцип навчання. Школярі виконують роль художника-майстра, самі проєктують, колективно обговорюють ескізи і потім практично реалізують свої задуми. Такий підхід стимулює творчість, формує впевненість у власних можливостях, надає право вибору виду прикладної діяльності, в якій учень може максимально реалізувати себе [39].

Отже, народні художні промисли та ремесла становлять багатий ресурс для педагогічної творчості, оскільки вони не лише відображають традиції і культурну спадщину, а й володіють значним виховним потенціалом. Ці форми етнопедагогіки є важливими інструментами для формування особистості, оскільки вони надають можливість не тільки виявити, а й засвоїти, створити та передати духовні й матеріальні цінності. Вони сприяють розвитку в учнів творчих здібностей, формуванню працьовитості, дисципліни, а також глибшому усвідомленню національної ідентичності та зв'язку з культурними коренями.

1.2. Заклади загальної середньої та позашкільної освіти у відродженні та розвитку народних художніх ремесел

Докорінні зміни в соціально-економічному житті України вимагають теоретичного обґрунтування та практичного впровадження сучасної національно-патріотичної парадигми виховання. Поточний етап розвитку суспільства в Україні характеризується діалектичним процесом формування ефективної системи національного виховання молоді. Нові підходи до національно-патріотичного виховання потребують не лише оновлення змісту, форм і методів виховного процесу, а й створення умов для гармонійного розвитку учнів, сприяння їх творчій самореалізації як на уроках, так і поза межами класної роботи. Важливим аспектом є також формування національної свідомості, патріотизму та відповідальності за майбутнє України через активну участь у культурному, громадянському та соціальному житті.

У теорії та методиці виховання виокремлюють два підходи до розуміння позаурочного часу. Під цим поняттям можна розглядати як увесь час після завершення навчальних занять у школі, включно з підготовкою домашніх завдань, так і період, який учні присвячують позакласній та позашкільній діяльності, а також задоволенню власних інтересів у межах вільного часу. Перший підхід зосереджується на організації навчального процесу після уроків, тоді як другий спрямований на створення умов для всебічного розвитку особистості через позашкільну активність, що сприяє гармонійному становленню учнів.

На відміну від навчального, вільний час – це час, що використовується за власним бажанням і на власний розсуд, визначається загальною спрямованістю особистості, рівнем її культурного розвитку, потребами сім'ї та регулюється шляхом цілеспрямованого педагогічного керівництва і фактично є визначальним структурним компонентом позаробочого часу [52, с. 365].

Сучасні вчені-педагоги стверджують, що саме вільний час як провідний компонент позанавчального часу забезпечує відновлення сил, що витрачені в

процесі трудової та навчальної діяльності, має особливе значення для формування здорового способу життя, сприяє розвитку й гармонізації задатків і здібностей [11, с. 104].

До основних функцій позаурочної роботи належать функції релаксації, відновлення, розважання, компенсації та удосконалення. Так, релаксація в межах позаурочного часу спрямована на зниження напруженості, що накопичується протягом дня, та відновлення фізіологічного балансу організму. Відновлення охоплює як загальний процес відпочинку, так і конкретне відновлення енергії, витраченої під час навчання й інших активностей. Розважальна функція передбачає використання вільного часу для неформальної діяльності, що сприяє самовираженню та розвитку творчих здібностей учнів, зокрема через імпровізацію та спілкування. Компенсаційна функція допомагає заповнити прогалини в освіті завдяки факультативним заняттям або позанавчальній діяльності, наприклад, опануванню художніх ремесел. Функція удосконалення пов'язана з інтенсивним саморозвитком дітей і підлітків, сприяючи розкриттю їхнього творчого потенціалу та формуванню навичок, важливих для майбутнього особистісного й професійного зростання.

Позаурочна робота є поняттям, яке охоплює значно ширший спектр діяльності, ніж позакласна робота. Вона не обмежується лише епізодичними «виховними моментами», а являє собою постійну складову життєдіяльності, що включає турботу один про одного, друзів, оточуючих людей і прагнення до покращення навколишнього середовища. Любов до людей не можна навчитися через імітацію життя, вона формується тоді, коли кожній дитині надається можливість вільно розвивати свою душу. Тільки в умовах абсолютної свободи для самовираження кожен вихованець може по-справжньому відчувати радість відкриттів і поділитися цією радістю з іншими, сприяючи тим самим розвитку доброти і взаємопідтримки серед своїх однолітків.

Зміст виховної позаурочної роботи має відповідати тим процесам оновлення, які відбуваються в усіх сферах життя України. Включаючись у рух за збереження культури, екології та пам'яток історії, займаючись доброчинною діяльністю, збираючи колекції предметів побуту, організовуючи краєзнавчі куточки чи музеї, а також активно беручи участь у трудовій діяльності, діти

живуть насиченим життям, прагнучи покращити навколишній світ. Участь у таких заходах забезпечує єдність думок і вчинків, сприяє розвитку ціннісного ставлення до навколишнього середовища та людей. Практична орієнтація на творчу діяльність означає не лише турботу про поліпшення оточуючого життя, але й безпосередню участь у корисних та важливих справах, які приносять радість та користь усім. Такий підхід підкреслює важливість не лише теоретичної підготовки до життя в школі, а й активної участі в реальних справах і практичному вихованні, що є єдністю життя та виховання.

Принципові положення позаурочної виховної діяльності з школярами розкриваються у працях учених-педагогів В. Білоусової [4], А. Бойко [6], О. Вишневського [11], Л. Ковбасенко [28], В. Кузя [41] та ін. Використання науково обґрунтованих психолого-педагогічних принципів раціональної організації позаурочної діяльності підлітків сприяє суттєвому покращенню показників їх соціальної та професійної дієздатності. Це створює оптимальні умови для активного відпочинку та розвитку рівня творчої самореалізації учнів у позанавчальній діяльності, що є важливим аспектом їхнього загального особистісного розвитку.

Виходячи з того, що спілкування є специфічним видом людської діяльності, яке може бути як самостійним, так і складовою частиною інших видів діяльності, його можна розглядати як процес взаємодії людей, під час якого відбувається обмін інформацією, досвідом, знаннями, вміннями та навичками, а також результатами діяльності. Спілкування, як вид діяльності, з педагогічної точки зору, є важливою складовою соціального виховання. Його зміст полягає в взаємодії молодої людини з іншими людьми та обставинами, що оточують її. У процесі цієї взаємодії змінюються як сама особистість, так і обставини її життя. Проте не кожен вид діяльності є частиною соціального виховання — лише ті, в яких відбуваються виховні взаємодії, що дозволяють учням засвоювати елементи соціального досвіду і культури.

Життя в позаурочний час повинно бути наповнене творчою працею та спілкуванням. Важливо підходити до кожної справи з вигадкою і розумовим

напруженням. Педагоги разом з учнями шукають найкращі способи і методи вирішення практичних завдань, кожного разу знаходячи нові варіанти. Важливо уникати формалізму та одноманітності в роботі. Педагоги можуть ненав'язливо «підказувати» ідеї, щоб учні отримували задоволення від процесу творчості, тим самим вчити їх творчо підходити до завдань і проблем.

Враховуючи специфіку виховної роботи у позаурочний час, визначаємо діяльність учня як один із найважливіших чинників виховання. Організація діяльності учнів у позаурочний час означає організацію творчо-активного ставлення до неї, визнання за кожним права бути особистістю, рівноправним суб'єктом.

У позаурочній діяльності, стверджує В.Сухомлинський, можна досягти духовної єдності вихователя і вихованця. На основі власних інтересів, захоплень і об'єднуються учень з учителем. У позаурочній діяльності в усіх її формах і проявах має місце добровільність перебування в тому чи іншому колективі, де панує співпраця на рівні партнерства учня зі своїм педагогом, який тут вже не викладач або «не тільки викладач, а й член колективу вихованців. Він захоплений діяльністю цього колективу, має із своїми вихованцями спільні інтереси». У його (В.Сухомлинського) експерименті кожний педагог є керівником, вихователем одного, двох, іноді трьох колективів, об'єднань, гуртків, що функціонують у позаурочний час, відповідно «кожен учень бере участь у житті двох, трьох колективів, і в одному з цих колективів – його наставник, старший товариш-учитель» [49, с. 434].

Позаурочна виховна діяльність проводиться в найрізноманітніших організаційних формах, які можна об'єднати в три блоки:

- групові форми занять, що об'єднують групи учнів для проведення з ними позаурочної діяльності за певним планом і програмою впродовж тривалого часу (півріччя, рік тощо);

- масові заходи, що охоплюють одночасно значну кількість учнів як слухачів, глядачів або учасників колективних, групових змагань, ігор і розваг, художньої самодіяльності тощо;

– індивідуальна робота з кожним учнем зокрема, якому доручають виготовлення моделей, конструювання приладів, виконання інших творчих завдань, особливо засобами художнього мистецтва [28].

Щоб діяльність мала виховний характер і залучала школярів до соціально цінних та розвиваючих взаємин, необхідно розрізняти предметні та виховні результати, при цьому зберігаючи пріоритет виховного результату, не акцентуючи надмірну увагу на максимальній якості предметного результату. Предметний результат — це безпосередній продукт діяльності підлітків, тоді як виховний результат полягає в тих ставленнях, які формуються в процесі досягнення предметного результату. Діяльність учнів має цінність саме через ставлення, яке є основою виконуваної справи, а також через той спектр і якість стосунків, що виникають між ними під час спільної діяльності. Ефективність цієї діяльності зростає, коли її організація здійснюється не з позиції «повинен», а з позиції «маєш право». Така організація діяльності перетворює виконання завдання на почесне, підвищуючи авторитет учня як серед однолітків, так і в його власних очах, підкреслюючи повагу до його індивідуальності.

У такій діяльності накопичується соціальний досвід, вона стає основою для розвитку гуманних стосунків, що, в свою чергу, стимулює дитину до вчинків, спрямованих на благо інших. Потреба у встановленні морально цінних та гуманних взаємин, як зазначають педагоги, виникає лише в умовах спільної діяльності.

Аналіз публікацій показує недостатнє використання у практиці сучасної школи теоретичних здобутків та історико-педагогічного досвіду національно-патріотичного виховання учнів поза навчальними заняттями. Це дає підстави стверджувати, що позаурочна діяльність у контексті формування національної свідомості тісно пов'язана з вихованням духовності учнів (розвиток життєвих ідей, оцінних суджень, ціннісних орієнтацій, поглядів і переконань тощо). У такому процесі учні виконують духовну роботу, стаючи активними суб'єктами духовної діяльності, що сприяє поглибленню та розширенню їх національної свідомості і самосвідомості.

Використання народних промислів у позаурочних виховних заходах, на думку Л. Оршанського та А. Вараді, сприяє:

- 1) поглибленню знань з історії і культури України, національно-орієнтованих переконань;
- 2) збагаченню й урізноманітненню практичної діяльності учнів, поглибленню їх мотивації;
- 3) розширенню спеціальних знань, умінь та навичок; розвитку логічного мислення, умінню аналізувати, систематизувати та засвоювати нові знання;
- 4) удосконаленню психофізіологічних якостей (спостережливості, творчої активності, смаку, сприйняття, точності координації рухів тощо);
- 5) естетичному та трудовому вихованню учнівської молоді [40, с. 278].

У дослідженнях з проблем етнопедагогіки (А. Бойко, О. Вишнеський, М. Стельмахович, В. Сявавко, Т. Мацейків та ін.) глибоко розкрито гуманістичну сутність і духовну велич українських народних традицій. Вони відображають реальні взаємини між людьми, стаючи важливим засобом виховання моральних почуттів, засвоєння норм і формування навичок, які безпосередньо впливають на поведінку особистості. Саме через традиції передаються цінності, що закладають основи світогляду, виховують повагу до рідного народу, його культури та духовної спадщини [11]. Народні традиції виступають умовою утворення емоційного фонду життя в колективі, групі, на цій основі в таких групах складаються своєрідні міжособистісні взаємовідносини, соціально-психологічні взаємодії.

Загальновідомо, що психічний розвиток дитини відбувається через засвоєння суспільно-історичного досвіду людства у процесі предметно-практичної діяльності та усвідомлення норм людських взаємин. Ці норми часто закріплені в народних традиціях, які виступають зразками, що концентрують у собі найкращі риси, якості особистості та моральні еталони, прийняті в суспільстві. Підліток у цей період вже інтелектуально готовий до сприйняття й осмислення моральних цінностей та відчуває внутрішню потребу у їх засвоєнні. Водночас він стикається з труднощами у самостійному оволодінні моральними

нормами через недостатню кількість якісних прикладів та засобів, які пропонує соціальне середовище та система виховання. У цьому контексті народні традиції виступають потужним регулятором самосвідомості та поведінки підлітка, допомагаючи йому зорієнтуватися в системі моральних цінностей.

Формування інтересу підлітків до декоративно-ужиткового мистецтва, народної творчості та любові до неї є необхідною умовою для того, аби народне мистецтво повною мірою розкрило перед дітьми свою красу, духовну глибину та виконало виховну й пізнавальну функцію. Адже народне мистецтво відзначається тематичним багатством, естетичною довершеністю й національною самобутністю, що здатне глибоко впливати на емоційну сферу підлітка і формувати його світогляд.

Художня творчість і художні традиції – це конкретно-історичні явища, що відображають дух і атмосферу свого часу, зберігаючи водночас його найвизначніші досягнення. Вони формують духовний скарб народу, який передається майбутнім поколінням, слугуючи джерелом натхнення та культурної ідентичності [34].

Кожне суспільно-культурне піднесення супроводжується зверненням до минулого, зокрема до глибинних пластів народної художньої творчості та традиційної культури. Ця закономірність неодноразово підтверджується історією: саме синтез «традицій і новаторства», «історії і сучасності у мистецтві» набуває особливого значення на переломних етапах суспільного життя. Звернення до глибинних пластів народного досвіду збагачує сучасність, поглиблює культурну спадщину і оновлює пам'ять про традиції. Воно знаходить нове втілення в духовній практиці мас у змінених умовах, а його цінності переосмислюються відповідно до сучасних викликів і потреб.

Народна творчість проявляється у різних формах. Деякі з них мають глибокі вікові традиції, інші ж знаходяться на стадії відродження. Сучасне сприйняття народної творчості здебільшого пов'язане з тією формою, що здобула суспільне визнання та організованість – народними художніми промислами. Саме вони мають найширшу взаємодію з повсякденним життям і

виступають основою художньої культури суспільства, будучи її джерелом. За різноманітним народним промыслом можна чітко оцінити глибину традицій та духовний потенціал нації.

Сучасне завдання полягає у залученні широкого кола творчих людей до нового осмислення та сприйняття народного інструментарію і ремесла. Необхідно зберегти давні національні традиції ремесла разом з їх локальними різновидностями, адже збереження традицій – це не рудимент минулого, а свідоме охоронне ставлення до унікальної художньої мови предметів народного мистецтва.

За словами Т. Кари-Васильєвої, предмети народних промыслів виконують низку традиційних функцій. Наприклад, яскраве різнобарв'я орнаментів на предметах одягу та інтер'єрах свідчить про їхню важливу естетичну роль. Твори декоративно-ужиткового мистецтва виконують і комунікаційну функцію, передаючи зором інформацію від одного покоління до іншого, від творця до глядача. До цього додаються фактори пам'яті, збереження культурних цінностей і знакового спілкування, які забезпечують належну ідентифікацію творів як ознак належності до певної етнічної групи [26].

Таким чином, народна творчість не лише відображає історичний розвиток суспільства, а й активно впливає на формування культурної та духовної ідентичності, слугуючи містком між минулим і сучасністю.

Сьогодні народні художні промысли активно розвиваються і збагачуються новими барвами на тлі національно-патріотичного піднесення. Цей розвиток відбувається у двох напрямках: 1) офіційним шляхом – заклади освіти (середні, професійно-технічні, фахові передвищі, вищі), неформальна й інформальна освіта (курси, вебінари, майстер-класи, коворкінги тощо); 2) на етнопедагогічному рівні – родина, народні майстерні, самодіяльні умільці.

Відродження і зміцнення художніх традицій слід культивувати, спираючись на сім'ю, підтримуючи їх стихійність у сімейних умовах. Тому важливо готувати батьків (особливо майбутніх) на зразках народних ремесел,

елементах народної художньої і педагогічної культури, не забуваючи, а всіляко підтримуючи її національну орієнтацію.

В основі сімейного виховання лежала праця і особистий приклад батьків. Батьки завжди прагнули підготувати дитину до життя, тому дітей рано привчали до праці, передаючи свої знання про навколишній світ. Якщо хтось у родині володів ремеслом, то старалися зберегти таємниці виготовлення деяких виробів і передати свої вміння і навички, свій почерк дітям, щоб промисел залишався у родині, не зникнув. Кожна мати вчила своїх діточок втілювати у вишивці, ткацтві, кераміці, інших творах ремесла, «глибину філософської мудрості, життя, вміння вносити в нього красу, доброту, ніжність» [0, с. 124].

Важливим чинником трудового та естетичного виховання дітей у родині є залучення до різноманітних форм українського народного мистецтва, зокрема вишивки. Цей вид творчості належить до найбільш поширених та доступних, він вирізняється національною самобутністю, багатством творчої уяви та високою технічною майстерністю. Займаючись вишиванням, діти не лише розвивають естетичний смак, але й вдосконалюють акуратність, формують творче ставлення до праці, а також набувають практичних навичок, що є невід'ємною частиною їх загального розвитку.

Основну роль у залученні дитини до вишивання відіграє матір, адже саме наслідування є природним для малюка. Спостереження за процесом вишивання мотивує дитину прагнути робити те саме, а завдання батьків полягає в тому, щоб розвинути та поглибити це бажання.

Аналіз досвіду сімей, у яких дітей активно залучають до вишивання, дозволяє виділити основні етапи цього процесу:

1. Ознайомлення – дитина знайомиться з малюнками та орнаментами вишивок через гру (до трьох років).
2. Стимулювання – малюк починає спостерігати за вишиванням матері (або батька) і пробує самостійно відтворювати малюнки та орнаменти на папері й тканині (від трьох до семи років).

3. Формування навичок – дитина набуває умінь роботи з тканиною, освоює базові прийоми вишивання та обирає малюнки і орнаменти (від семи до дев'яти років).

4. Удосконалення – після дев'яти років формується здатність до самостійної розробки власних орнаментів і вдосконалення техніки вишивання.

Напрями відродження народного ремесла повинні черпати живильну силу зі сімейного виховання, доповненого науково-методичними підходами, що надходять від системи суспільного виховання, зокрема через школу. У школі формується напрямок залучення дітей до світового мистецтва, який, попри певну умовність поділу, безсумнівно має компенсувати відхилення сім'ї від прогресивних культурно-естетичних традицій. Володіння вчителями методологією та технологією побудови діалогу між «традиційною» і «сучасною» естетико-педагогічною культурою сприятиме згладженню духовно-морального клімату в сім'ї та створенню в школі атмосфери невимушеності, затишку і творчості.

Послідовне і цілеспрямоване прилучення дітей до народного мистецтва має здійснюватись переважно в школі, далі – під час позакласних занять і позашкільної роботи. На уроках трудового навчання в школі, особливо в перенаселених районах індустріальних центрів, де значною мірою втрачені традиційні форми народної культури, слід ознайомлювати дітей з тими народними джерелами творчості, промислами, які необхідні в зв'язку зі втратою народним мистецтвом цілісності його побутування.

Залучення учнів до народного декоративно-ужиткового мистецтва, з одного боку, дає змогу формувати і розвивати в них любов до самобутньої української культури, гарний художній смак, а з іншого, – відродити старовинні творчі традиції на основі трудового багатовікового народного досвіду.

Досвід вчителів та власні спостереження під час проходження педагогічної практики у ЗЗСО № 1 смт. Івано-Франкове показали, що для прилучення учнів до народних традицій декоративно-ужиткового мистецтва найбільш придатними з них можуть бути: художнє випалювання, різьблення по

дереву, кераміка, килимарство, художнє плетіння, мереживо, народно вишивка. По-перше, це найхарактерніші народні промисли українців, а по-друге, вони доступні для оволодіння школярами і не потребують складного обладнання та різних коштовних матеріалів.

Знання, набуті в процесі вивчення народних промислів, втілюються в реальних речах, які виготовляють учнів. Так, під час вивчення художніх особливостей народної ноші, вивчення художніх технік вишивання, смислового значення символів, учні розробляють орнаментальні композиції для оздоблення предметів побуту, рушників, серветок, подушок; розробляють сучасні моделі які оздоблюють вишивкою, мереживом.

Для виховання в підлітків національної самосвідомості застосовуються загальноприйняті методи та педагогічні прийоми, зокрема: розповіді, бесіди, екскурсії в природу, відвідування виставок, музеїв, майстерень народних умільців; зустрічі з майстрами народних промислів та діячів культури; виставки творчості школярів; свята та вечори народної творчості; демонстрування діафільмів та кінофільмів; читання літератури насамперед про національні промисли та техніку і технологію, що застосовується при виконанні різноманітних художніх виробів; написання рефератів; виготовлення альбомів та художніх монтажів. Крім того, варто також залучати школярів до участі в організації і проведенні народних свят і обрядів, експедицій з вивчення культури та побуту українського народу, конкурсів і олімпіад, науково-практичних конференцій, благодійних вечорів та лотерей.

Кращі зразки народного декоративно-ужиткового мистецтва переходили від покоління до покоління, перетворюючись у традицію. Саме традиції відіграють важливу роль у підтримці духовних зв'язків поколінь, у забезпеченні культурної спадкоємності. Через них народ ніби відтворює свою духовну культуру і характер, свою психологію і світосприймання. Продовжуючи творчі традиції українців, опановуючи різні види народних художніх промислів, діти засвоюють духовність, і ідейність, моральність, естетику рідного народу. Тому використання художніх традицій у навчально-

виховному процесі сприятиме вихованню гармонійного розвитку особистості сучасного школяра.

Розділ 2.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ НА ТРАДИЦІЯХ МІСЦЕВИХ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ ПРОМИСЛІВ

1.3. Вплив естетичного освітнього середовища з національним колоритом на виховання школярів

Українська національна школа як ніколи потребує вдосконалення сучасних методів навчання та виховання. Заняття з народних промислів повинні ґрунтуватися на використанні різноманітних навчальних засобів, що сприяють глибокому пізнанню національного мистецтва та розвитку творчих здібностей учнів. Серед основних засобів навчання можна виділити:

1. Ілюстративно-графічні посібники. До них відносяться таблиці з елементами та мотивами орнаментів, візерунками, описами вишивальних технік; альбоми з репродукціями творів народного мистецтва, портрети видатних діячів, замальовки та фотографії орнаментів; операційно-технологічні карти для виготовлення художніх виробів; а також навчально-методичні посібники та спеціалізована мистецтвознавча література.

2. Наочні посібники. Сюди входять зразки декоративних технік, предмети декоративно-ужиткового мистецтва, твори народних майстрів, елементи національного костюма, а також творчі роботи учнів та вчителів, що демонструють практичні аспекти народної творчості.

3. Аудіовізуальні засоби навчання. Сучасні технології дозволяють використовувати навчальні відеофільми, слайди, а також радіо- та телепередачі, що супроводжуються відповідним технічним забезпеченням, для кращої демонстрації процесів і методів створення декоративно-ужиткових виробів.

4. Програмне й інформаційне забезпечення. Сюди входять графічні зображення орнаментальних композицій, комп'ютерні програми з тестами та

інтерактивними завданнями, які допомагають перевірити та закріпити рівень знань з народного мистецтва.

Комплексне використання цих засобів сприятиме не лише поглибленню теоретичних знань, а й розвитку практичних навичок, що є важливими для формування культурної ідентичності та естетичної свідомості учнів.

Як показує практика в шкільних майстернях повинні знаходитись картотека з малюнками, зразками орнаментальних композицій виробів, файли з записами орнаментальних символів, комплекти інструментів та пристосувань для виготовлення виробу, постійно діюча виставка виробів учнів, діатека з набором діафільмів, слайдів про народне декоративно-прикладне мистецтво, охорону навколишнього середовища, правила безпечної праці, обладнання для використання екранних пристосувань, методичні плакати, стенди зі зразками матеріалів, інструкції з правил безпечної роботи.

На думку Л. Оршанського, важливе значення у виховному процесі належить освітньому (навчально-предметному) середовищу приміщення, в якому відбувається заняття. Воно визначається такими чинниками:

1) технологічна якість обладнання, інструментів і меблів, їхня відповідність вимогам ергономіки;

2) раціональне розміщення обладнання з урахуванням його доступності для працюючого в різних позах, оптимального для тих чи інших робочих операцій;

3) відповідність гігієнічних властивостей робочих площин (у тому числі, частин обладнання) специфіці матеріалів, які обробляють на різних етапах технологічного процесу;

4) забезпечення «мікроклімату» (світлового і колористичного вирішення середовища, характеристик повітряного середовища тощо);

5) оптимальне розміщення учнів на робочих місцях з урахуванням площі приміщення і розміщення в ньому обладнання [40].

Правильна організація естетичного середовища шкільної майстерні сприяє глибшому засвоєнню навчального матеріалу, підвищує рівень знань та

стимулює творчість, що дозволяє учням самостійно виготовляти вироби. Коли вчитель, пояснюючи новий, навіть складний матеріал, використовує наочні посібники та демонструє конкретні зразки виробів чи плакати, учні позитивно сприймають інформацію та краще розуміють пояснювані поняття.

Водночас довколишнє предметне середовище може впливати на учнів як позитивно, так і негативно, оскільки вони, часто несвідомо, можуть копіювати побачені речі. В процесі навчання важливо враховувати, що пізнання переважно відбувається від матеріальних об'єктів до відчуттів та думок, а не навпаки. Саме тому емоційно-естетичне середовище виступає важливим фактором активізації виховного процесу засобами народного мистецтва. Зацікавленість учнів народними промислами пробуджує їх творчу уяву, сприяє безперервності та традиціоналізму мислення.

Рис. 2.1. Кабінет декоративно-ужиткового мистецтва

Декоративне оформлення інтер'єру школи, майстерні чи кабінету у національному стилі формує естетичний смак, вчить цінувати та сприймати красу, а також стимулює бажання створювати навколишні простори красивими. Вдале поєднання в декорі предметів декоративно-ужиткового мистецтва – виробів з дерева, металу, кераміки, вишитих рушників, серветок, декоративних

панно тощо – сприяє глибокому й естетичному прилученню підлітків до прекрасного. Це позитивно впливає на розвиток їх художнього смаку, збагачує духовний світ і укріплює фундаментальні засади народного мистецтва, що є його культуротворчою і традиційною базою.

Рис. 2.2. Творчий процес виготовлення «свищиків» з глини

Позитивне значення навчально-предметного середовища полягає в тому, що воно сприяє створенню гарного настрою, підвищує творчу активність, впливає на виховання моральних норм поведінки, активно сприяє розвитку світогляду, поглядів, естетичних смаків, формує вміння бачити, розуміти і самостійно створювати гарні предмети, естетичне ставлення до праці.

Вікові особливості підлітків не дозволяють їм охопити весь спектр духовної культури українців, адже через нестачу знань і вмінь вони часто не здатні чітко висловити свої думки, а їхня праця і пізнавальна діяльність сприймаються радше як розваги. Навчання полягає у поступовому прилученні дітей до вдумливої, серйозної роботи, у накопиченні певної суми знань і практичних умінь. Використання різноманітних педагогічних засобів, зокрема організація естетичного навчально-предметного середовища, є надзвичайно

важливим, адже саме в цьому віці школярі особливо чутливі до всього нового та захоплюючого.

У старших класах освітній процес ускладнюється: учні самостійно аналізують вироби, опановують складні техніки, розробляють орнаментальні композиції та складають плани виконання робіт. Їх рівень знань про національну культуру, декоративно-прикладне мистецтво та автохтонні традиції зростає, і виникає потреба постійного спілкування зі світом мистецтва, вдосконалення своїх знань і творчих умінь. Підлітки починають розуміти, що предмети, створені руками людей, заслуговують на цінування і примноження.

Безперервне знайомство зі світом прекрасного сприяє пробудженню у дітей національної свідомості та гордості за свій народ і його минуле. В результаті формується свого роду педагогічно-естетичний симбіоз, у якому гармонійно поєднуються виховний і практичний компоненти, що просякнуті елементами традиціоналізму. Це сприяє якісному виконанню одного з найважливіших завдань сучасних педагогічних технологій – формуванню і закріпленню на рівні менталітету учнів генетично-структурних та етнічно-історичних стереотипів, що забезпечують духовно-емпіричну спадковість і зв'язок поколінь.

Враховуючи вищезазначене, вважаємо надзвичайно актуальним і необхідним використання на уроках і гурткових заняттях наукових досліджень у галузі етнографії, народних промислів, національного дизайну. Давно відомо, що традиційні словесно-розповідні форми уроків набувають значно більшого ефекту, коли їх підкріплює демонстрація зразків творів мистецтва і архітектури. Створюючи відповідне предметно-просторове середовище, вчитель має володіти знаннями з художньої стилістики, щоб уникнути «гібридизованої мішанини» при оформленні кабінету-світлиці, наприклад, у гуцульському, яворівському, полтавському чи бойківському стилях, з урахуванням властивих їм форм і орнаментів.

Етнографічний матеріал для оздоблення інтер'єру є базовим ресурсом при вивченні теми «Ремесла нашого краю». Такий матеріал може бути

рекомендований також на уроках образотворчого мистецтва, у темах декоративно-ужиткового мистецтва та інтер'єру, на заняттях з художньої праці і гуртковій роботі, де учні отримують ґрунтовні знання, уміння та навички з технології і декоративних технік народного декоративно-ужиткового мистецтва [40].

Погоджуючись з О. Ковальовим, який пропонує вивчати житловий інтер'єр як комплекс утилітарно-естетичних, родинно-спадкових речей та елементів для використання у трудовій, обрядовій і виховній діяльності, ми рекомендуємо розпочинати вивчення народні промисли з особливостями громадського побуту українського народу, місцем і значенням предметів народного мистецтва у ньому. Учні повинні усвідомити, для чого створювались декоративно-ужиткові предмети, які оточували людину, яку роль відігравали вони в минулому, які загальнолюдські почуття вони виражають, якими засобами досягається ця виразність. Лише після цього вони зможуть розкрити для себе ті духовні цінності, те ставлення до життя, які мали митці і які вони втілювали у своїх творах. Наприклад ознайомлюючи учнів з побутом вчитель звертає увагу на роль вишитих виробів у житті людини, знайомить їх з орнаментикою, символікою, колористикою [27].

Символіка кожного народу має глибоке історичне коріння. В період родоплемінного ладу на території України східні слов'яни вживали символічні знаки – хрести, квадрат, ромб, коло, знаки, що символізували сонце, місяць, землю, добробут, тощо. Вибір кольору, орнаменту для певного виробу залежав від практичного використання його в побуті.

Після проведення бесід про символіку народної вишивки, її значення і народне трактування, дітям можна запропонувати оформити невеличкі тематичні альбоми, використовуючи для цього знайдені, зібрані зразки вишивок.

Наступний крок, учні використовують отриманні знання про навколишній світ і зібрані замальовані орнаменти для виконання власних творчих робіт: вишивання весільного рушника, моделювання та оздоблення

одягу у народному стилі, оформленні інтер'єру. Перш ніж виготовити виріб, учні повинні розробити орнаментальну композицію, намалювати ескіз виробу. Якщо ескіз виконати в кольорі виходить прекрасний наочний матеріал, який можна розмістити як картини. Сьогодні діти захоплюються вишиванням різноманітних картинок з журналів. Це надзвичайно трудомістка робота яка не вимагає творчості. Дитина бездумно перешиває запропоновані зразки, не задумуючись навіть над колористикою таких зразків. Таку діяльність не можна забороняти, але і не заохочувати. Ми пропонуємо направити таку творчість у кероване русло. Спочатку пропонується зібрати дітям зразки вишивок, якщо є можливість то відшити, або перемалювати. Це спонукатиме дітей до засвоєння нових вишивальних технік, оскільки українська вишивка налічує більше 100 видів технік. Не в усіх дітей виникає бажання розпочати громіздку роботу, виготовити виріб, наприклад рушник або сорочку, тому наступний крок – оформлення зразків вишивок у невеликі картинки. Зразки розміщені на окремих картинах повинні обов'язково відображати певний регіон або окреме село. Такими вишитими картинами можна прикрашати не тільки кабінети а й коридори школи. Коли учні вперше приходять повз такі незвичні експонати, то можна помітити збудження, зацікавленість, бажання розпочати роботу. Одночасно підлітки знайомляться з художнім багатством українського народу, а розміщення поряд з учнівськими роботами предметів старовини показує живу нитку, яка зв'язує покоління, немов той «меандр», який прикрашає вишивки і символізує безкінечність.

Отже, естетичне освітнє середовище з національним колоритом відіграє важливу роль у вихованні школярів, формує в них почуття національної гідності, повагу до історії та культури свого народу. Саме через естетичне навчально-предметне середовище, оформлене виробами народного мистецтва, учні природно занурюються у духовний світ українського етносу, знайомляться з багатством народних художніх ремесел, орнаментів, символів. Така атмосфера сприяє розвитку естетичного смаку, творчих здібностей, національної свідомості та патріотичних почуттів. У результаті виховний

процес стає цілісним, забезпечується зв'язок поколінь, передається духовна й культурна спадщина українського народу, що є запорукою формування гармонійної, національно свідомої особистості.

2.2. Зміст виховання школярів на гурткових заняттях із вивчення яворівського різьблення

Народні художні ремесла як елемент загальної культури народу несе в собі основні досягнення, характеристики і особливості його специфічної духовно-практичної діяльності, фіксує досвід почуттів, мислення і спілкування, передаючи цей досвід іншим поколінням [1].

Твори народних художніх ремесел мають потужний виховний потенціал, адже вони створені на основі глибоких почуттів, знань, досвіду та майстерності народних майстрів. Їхня енергетика й естетична цінність здатні впливати на формування духовного світу дитини. Свідоме залучення учнів до занять народним мистецтвом у позаурочний час відкриває широкі можливості для художнього розвитку особистості. Такі заняття сприяють розвитку зорового сприйняття, образного мислення, художніх та творчих здібностей, формують естетичний смак, уміння аналізувати та оцінювати красу, а також дають практичні навички у мистецтві. Це є запорукою гармонійного розвитку школярів, їх національної самоідентифікації та духовного збагачення.

Використання багатой історико-культурної спадщини яворівського декоративно-прикладного мистецтва є важливим чинником у вихованні та розвитку особистості школяра. Залучення дітей до народних художніх ремесел Яворівщини сприяє не лише їхній соціалізації, а й формуванню моральних якостей, естетичних смаків і національної свідомості. Такі заняття допомагають учням краще усвідомити роль мистецтва в житті людини та розкрити свій творчий потенціал.

Розроблена нами спільно з вчителем технологій ЗЗСО № 1 смт. Івано-Франкове навчальна програма «Яворівське різьблення» для гурткових занять

створює умови для глибшого ознайомлення дітей з народними ремеслами, їхньою естетичною і практичною цінністю. Вона передбачає не лише теоретичне вивчення, а й практичну діяльність, завдяки якій школярі набувають навичок оформлення побутового середовища творами народного мистецтва. Гнучкість програми дає можливість адаптувати її до конкретних умов навчального закладу, рівня підготовленості учнів і педагогів, що робить її універсальною та актуальною в сучасному освітньому процесі.

Створюючи навчальну програму ми домагалися того, щоб «пізнавальний і емоційний аспект сприйняття народних промислів знаходили пізніше відображення у творчій діяльності дітей, а виконання ними практичних завдань підготовлювали потребу звернення до мистецтва, до глибшого його сприйняття» [60, с. 124]. У своїй художній діяльності підлітки стають перед вирішенням тих же творчих завдань, над якими задумуються і професійний художник і майстер. Але вони вирішують їх залежно від рівня знань, умінь і відповідно до своїх індивідуальних, вікових, психологічних можливостей сприйняття і творчості. Власна художня діяльність немов реконструює в загальних рисах професійну діяльність художника у створенні мистецької речі і дозволяє наблизитись до адекватного сприйняття подібних творів.

Таке широке коло завдань і проблем визначає специфіку форм і методів проведення занять: крім традиційних ми рекомендуємо проводити лекційні і семінарські на яких розглядаються теоретичні питання з кожної обраної теми. Основне ж навантаження повинно припадати на самостійну науково-пошукову роботу учнів, коли вони вивчають та записують конкретні традиції, звичаї, зразки декоративно-ужиткового мистецтва, фотографують. Без сумніву основна увага приділяється практичному вивченню окремих звичаїв, оформленню зібраних матеріалів.

Наші дослідження свідчать: там, де є можливість народні звичаї та обряди передавати молодому поколінню природнім шляхом, слід максимально залучати людей різних вікових груп і соціальних станів до проведення занять по вивченню народних промислів, обрядів пов'язаних з їх використанням – не

тільки в школі, а й у природних умовах – біля річки, в лісі, в полі тощо. На заняттях, які приурочуються до різних календарних свят і дат, використовуються твори декоративно-ужиткового мистецтва, проводяться ігри, танці, що сприяє вихованню в учнів любові до рідного, близького, розвитку в них духовності.

Зібраний учнями етнографічний матеріал допомагає:

- систематизувати знання про народний світогляд, культуру свого народу, його історію, обряди, традиції;
- розвивати і збагачувати духовний світ учнів, їх естетичні смаки, оцінки, погляди, формувати потребу берегти та примножувати народні культурні надбання, бути прямим продовжувачем і творцем не тільки матеріальних, а й духовних цінностей.

Різьблення – одна з старовинних технік художнього декорування виробів з дерева. Основним інструментом для виконання різьблення колись служили сокира, ніж та долото. У наш час різьбярі використовують набори різців різного профілю. Одночасно з удосконаленням інструменту, розвивалися і різноманітні техніки виконання різьблення – від найпростіших геометричних до складних – зооморфних чи антропоморфних.

В орнаментальних композиціях яворівського різьблення переважає рослинний орнамент з незначною кількістю геометричних елементів. Цей новий вид декоративно-ужиткового мистецтва впровадив в 30-ті роки XX ст. різьбяр з м. Яворова Львівської області Йосип Петрович Станько, потім підхопили та розвинули його учні-послідовники.

Майстер Й.П.Станько створив чудові зразки найрізноманітніших композицій побудованих на контрастних кольорових сполученнях фону, він вперше розробив методику навчання яворівському різьбленню, класифікував усі елементи різьби і дав їм назви [9, с. 16]. З кожним роком вдосконалюється техніка виконання яворівського різьблення. При цьому незмінною основою залишається глибоке розуміння фізичних, декоративних якостей деревини, знання вікових традицій народного мистецтва.

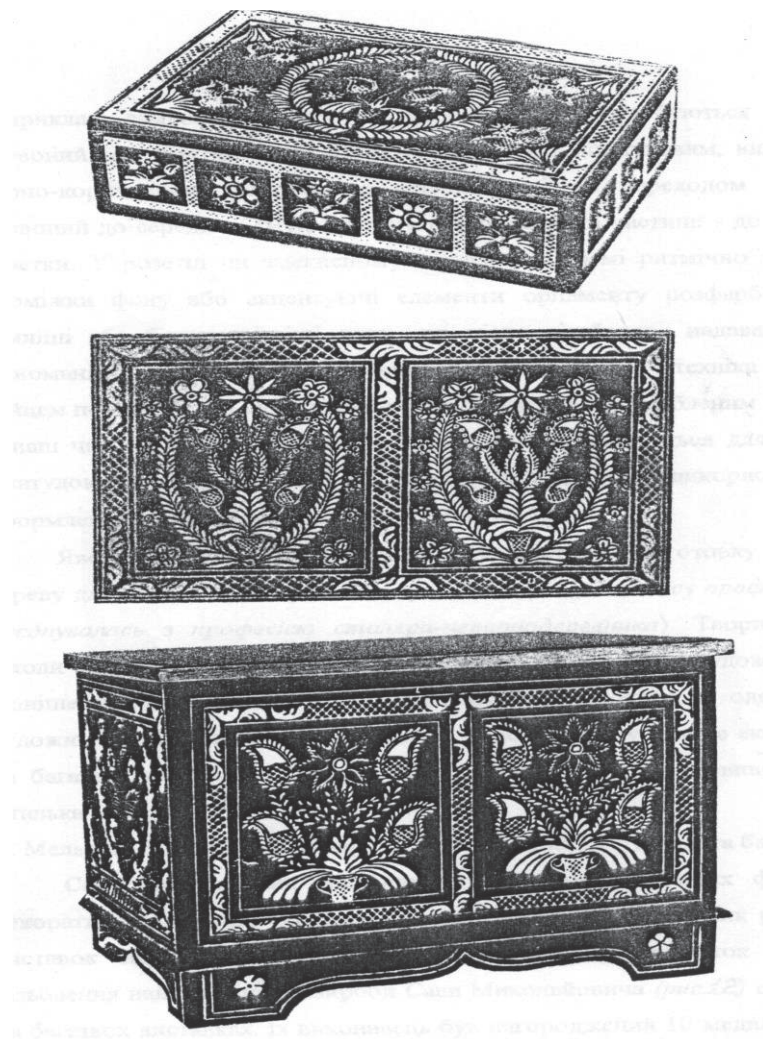

Рис. 2.3. Скрині та скриньки яворівських майстрів, оздоблені у техніках розпису та різьблення

Рис. 2.4. Станько Й. Тарілка (50-і рр. XX ст., Яворівський р-н, Львівщина)

Рис. 2.5. Станько Й. Скринька (різьблення) і скриня (розпис)
(50-і рр. XX ст., Яворівський р-н, Львівщина)

Самобутні твори різьбярів вражають прагненням проникнути в природу нетлінної краси народного мистецтва, переносячи на частину дерева своє розуміння прекрасного, схвильованість від побаченого, пережитого, митці створюють неповторний настрій естетичної насолоди, подиву перед талантом людини.

Яворівське різьблення є різновидом контурної різьби. Цей вид різьблення виділяється серед інших видів різьби великим багатством орнаментики. Й.П.Станько розробив методику навчання яворівському різьбленню. Різьбяр і педагог класифікував елементи орнаменту і записав назви кожного з них (див. додаток А).

Рис. 2.6. Мельник С. Плесканка (70-ті рр. XX ст., Яворівський р-н, Львівщина)

Гурткова робота є важливим засобом всебічного розвитку учнів. Ґрунтуючись на творчій основі народу, розвиває навички і прийоми традиційних художніх ремесел, формує естетичний смак та інтерес до народної творчості. Правильно побудована гурткова робота повинна поєднувати фізичну діяльність дітей з розумовою. Під час занять учні повинні розв'язувати ряд творчих проблем: конструювання виробу, розробка технології його виготовлення, декорування та ряд інших, що сприяє розумовому розвитку учнів.

Гурткова діяльність спрямована не просто на оволодіння окремими прийомами і технікою різьблення, вона повинна розкривати перед учнями всю цілісність і своєрідність народної культури, глибину традицій місцевих художніх промислів. Специфіка цієї діяльності полягає в тому, що для оволодіння мистецтвом художніх промислів недостатньо лише терпіння і старання. Тут в основі лежить розвиток творчих здібностей учнів, формування спеціальних умінь та навичок.

У закладах загальної середньої та позашкільної освіти заняття гуртків проходять два рази на тиждень по 2 – 3 години. При визначенні часу слід

виходити з того, що заняття повинні проводитися регулярно два рази на тиждень по 3 години на першому і другому роках навчання. Отже, на перший і другий навчальні роки планують 216 годин гурткових занять.

Слід пам'ятати, що заняття проводяться і під час осінніх, зимових та весняних канікул. Розпочинають заняття не пізніше другого тижня після початку навчального року і завершують за тиждень до закінчення занять у школі.

Велику увагу в гуртковій діяльності слід звернути на поєднання практичних занять з теоретичними, а також з екскурсіями на підприємства народних промислів, музеї декоративно-ужиткового мистецтва, в навчальні заклади художнього профілю. В процесі таких занять створюються умови естетичного виховання учнів.

Виготовляючи красиві речі, діти не лише творчо працюють, дістають моральне та естетичне задоволення, в них формується стійкий інтерес до народних мистецьких традицій, вони набувають спеціальних знань, умінь та навичок у виготовленні виробів з яскравим самобутнім національним колоритом, виховується естетичний смак та бережливе ставлення до рідної природи.

Навчально-виховна робота гуртка проводиться за тематичним планом розробленим згідно з програмою для гуртків, затвердженою Міністерством освіти України або розробленої безпосередньо керівником і затвердженою на педагогічній раді школою. Тематичний план складається керівником гуртка на термін в один або два роки з поурочним плануванням. Теми, що входять в тематичний план, можуть бути змінені залежно від можливостей і методично-технічної бази школи, зацікавленості учнів та їх батьків.

Основою для складання плану діяльності гуртка є загальний фонд навчального часу (T_z), який розраховують за формулою:

$$T_z = T_{\text{п}} - T - T_{\text{вп}}, \text{ де}$$

$T_{\text{п}}$ – загальна кількість часу на практичну діяльність за певний період відповідно до навчальної програми;

T – час, що витрачається на вступні і заключні інструктажі, екскурси;

Твп – час на виконання тренувальних вправ.

Під час тематичного планування роботи гуртка керівник більше годин виділяє на практичну діяльність, визначає завдання для учнів, методику їх вирішення, а також планує навчальні екскурси і місце їх проведення.

Навчальна програма – державний документ, затверджений Міністерством освіти і науки України, в якому визначається система знань, практичних умінь і навичок, якими повинні оволодіти учні. Програма гурткової діяльності ставить вимоги щодо ознайомлення учнів з елементами технології обробки деревини, їх властивостями і призначенням. Учні повинні вивчити будову інструментів для обробки деревини та технологію їх виготовлення, призначення і будову деревообробних верстатів, прийоми роботи з різьбярським інструментом. Програмою ставляться завдання щодо навчання учнів плануванню виробничих процесів, організації робочих місць, дотримання точності і акуратності при виконанні робіт, економії часу і матеріалу, користуванню ескізами, рисунками, кресленнями і технологічними картами.

Програма передбачає, що під час екскурсій гуртківці ознайомляться з підприємствами місцевих народних промислів та організацією виробничих процесів на них.

Тематичний план

№ п/п	Назва теми	Теоретичне заняття	Практичне заняття	Всього годин
Перший рік навчання (216 год.)				
	Вступне заняття	3	–	3
	Навчальна екскурсія в музей декоративно-ужиткового мистецтва або краєзнавчий музей	6	–	6
	Малюнок	2	7	9
	Основи композиції. Орнамент	2	7	9
	Основи матеріалознавства. Опорядження деревини	1	3	4
	Технологія обробки деревини (пиляння), обладнання і інструменти. Правила безпечної праці	2	4	6
	Вивчення основних елементів яворівського різьблення	2	8	10
	Виготовлення та декорування виробів яворівським різьбленням на струганій основі	–	135	135
	Токарна обробка деревини. Виготовлення та	2	28	30

	декорування яворівським різьбленням виробу на точеній основі			
	Заключне заняття	2	—	2
Другий рік навчання (216 год.)				
	Вступне заняття	3	—	3
	Екскурсія в заклади професійно-технічної та фахової передвищої освіти художнього профілю	9	—	9
	Малюнок	2	9	11
	Основи композиції	2	7	9
	Токарна обробка деревини. Лобове точіння Виготовлення виробів фасонної форми	2	58	60
	Розроблення орнаментальної композиції яворівського різьблення в колі	2	16	18
	Виготовлення та декорування виробу яворівською різьбою на точеній основі	—	135	135
	Заклучне заняття	3	—	3

Зміст

Перший рік навчання (216 год.)

Тема 1. Вступне заняття

Розвиток народного декоративно-ужиткового мистецтва, його роль у культурній спадщині народу. Виникнення й розвиток художніх промислів. Види декоративно-ужиткового мистецтва, їх розвиток у різних регіонах України. Історія виникнення і розвитку яворівської різьби.

Тема 2. Навчальна екскурсія в музей декоративно-ужиткового мистецтва або краєзнавчий музей

Ознайомлення з експозицією і фондом музею. Акцентування уваги учнів на районний характер розвитку художніх промислів. Вибір керівником гуртка виробів з найбільш характерним орнаментом для замальовування. Детальне ознайомлення з закономірностями композиційної побудови.

Тема 3. Малюнок

Опір на раніше отримані знання. Види малюнка. Ознайомлення з матеріалом та обладнанням для малюнка. Декоративний малюнок та його особливості.

Теоретичні відомості. Висока техніка малювання - як одна з вимог майстерності різьб'яра. Прийоми малювання правильних (прямих і кривих) ліній. Побудова правильних концентричних і геометричних фігур - як основа

для побудови орнаменту. Поділ кіл на вісім, шість, п'ять, три рівні частини. Кутовий поділ фігур.

Практична робота. Малюнки паралельних ліній, концентричних і геометричних фігур, поділ їх на рівні частини.

Тема4. Основи композиції. Орнамент

Опір на раніше отримані знання. Поняття про композицію, її види і елементи. Основні закономірності побудови композицій. Поняття композиційного і геометричного центрів, -ритм, симетрія, рівновага. Взаємодія окремих елементів композиції.

Теоретичні відомості. Розвиток композиційного чуття різьб'яра - як основа творчої діяльності. Вміння оцінити художні особливості і цінність виробу. Залежність композиційної побудови від форми виробу, призначення матеріалу та техніки виконання. Традиційні місцеві принципи композиції яворівського різьблення.

Роз'яснення основних властивостей композиції - єдності і цілісності, композиційного центру і ритму. Зовнішні засоби вираження форми: світло, рельєф, об'єм, колір, фактура.

Орнамент, його види. Орнаментальні особливості композицій основних центрів народних промислів України.

Демонстрування ілюстрованого матеріалу і кольорових фотографій, таблиць, слайдів, готових виробів тощо.

Практична робота. Малювання різних видів орнаменту з готових виробів, таблиць, фотографій. Самостійна розробка орнаменту, в різних геометричних формах, з яскраво вираженим співпаданням геометричного і композиційного центрів.

Тема5. Основи матеріалознавства. Опорядження деревини

Опір на раніше отримані знання. Ліс – основне багатство України. Розміщення і склад лісів, їх промислове використання. Промислові породи дерева. Будова дерева і структура деревини. Основні види деревних матеріалів і їх виробництво (*фанера, столярні плити, ДВП, ДСП*). Види клеїв. Склеювання.

Теоретичні відомості. Фізичні і механічні властивості деревини, види деревини, їх класифікація. Декоративні особливості деревини різних порід. Вплив будови деревини на якість обробки. Породи деревини, що використовуються при різьбленні (липа, осика, тополя, груша, верба, горіх та інші), їх характеристика. Поняття про захисну обробку і сушіння деревини.

Опорядження деревини як захисне покриття поверхні виробу. Прозоре і не прозоре декоративне опорядження, його структура і захисні властивості. Підготовка поверхні під опорядження, ґрунтування та порозаповнення, покриття восковими сумішами, фарбування, лакування. Вибір виду опорядження залежно від призначення виробу, породи дерева, виду різьблення. Демонстрація ілюстрованого матеріалу (заготовки покриті різними видами опорядження).

Практична робота. Малювання текстури дерева різних порід. Підготовка поверхні дерева під різьблення (шліфування, зволоження поверхні клейовим розчином, сушіння, шліфування, зчищення пилюки).

Тема 6. Технологія обробки деревини (пиляння), обладнання і інструменти. Правила безпечної праці

Опір на раніше отримані знання. Різання деревини. Способи різання: пиляння (*повздовжнє, поперечне, змішане*), стругання, свердління тощо. Види пил і їх будова. Інструмент для поперечного і повздовжнього пиляння деревини, його будова, відмінності в будові зубців за формою.

Техніка розведення і заточування зубців ножівки. Поняття про механічне розпилювання деревини. Правила безпечної праці при пилянні. Прийоми пиляння лобзиком, ножівками.

Призначення розмітки. Вимірювальний і розмічальний інструмент: лінійка, кутники, циркулі, рейсмуси, шаблони тощо. Види розмітки: за кресленням, малюнком, зразком, шаблоном.

Теоретичні відомості. Організація робочого місця різьбяра. Верстак, стіл. Методи кріплення заготовок для різьблення за допомогою струбцин і у верстаку. Інструменти для різьблення по дереву, їх класифікація і призначення

(скісний ніж, фучики з кутами 60° і 40°, набір стамесок). Допоміжний інструмент і пристосування.

Вимоги до безпечної праці у навчальних майстернях. Травматизм і його причини. Міри попередження пожеж. Гігієна праці. Демонстрування ілюстративного матеріалу.

Практична робота. Виготовлення виробів для декорування яворівським різьбленням (дощечки для нарізання продуктів, рамки та інші).

Конструювання виробу, підбір матеріалу, випилювання виробу із заготовки, опорядження.

Тема 7. Вивчення основних елементів яворівського різьблення

Теоретичні відомості. Історія виникнення і розвитку яворівського різьблення. Яворівське різьблення - як різновид контурного різьблення, його характерні особливості. Елементи та мотиви яворівського різьблення (демонстрування кольорових фотографій). Техніка виконання елементів різьблення: "крапочки", "листочки", "квіточки " та інші. Демонстрування ілюстративного матеріалу.

Практична робота. Перенесення основних елементів на поверхню деревини (тренувальні дощечки). Виконання основних елементів різьблення.

Тема 8. Виготовлення та декорування виробів яворівським різьбленням на струганій основі

Теоретичні відомості. Проектування виробу. Врахування форми, призначення, матеріалу виробу і його зв'язок з різьбленим декором. Складання композиції орнаменту. Добір деревини для виготовлення виробу (м'які листяні породи), підготовка робочої поверхні (шліфування і зволоження клейовим розчином, шліфування, зонування барвником, висушування, лакування). Перенесення орнаментальної композиції на вибір та виконання різьблення. Остаточне опорядження виробу полірування.

Практична робота. Виготовлення предметів побуту за власними задумами або зразками (рамка, лінійка, дощечка для нарізання продуктів) в такій послідовності: проектування виробу(ескіз, креслення); складання

технологічної карти виробу, розроблення орнаментальної композиції; підбір матеріалу; виготовлення і припасування деталей виробу; збирання деталей та перевірка готовності виробу за кресленням; опорядження виробу; компонування та перенесення орнаменту на поверхню виробу; підготовка інструменту до різьби; різьблення орнаментальної композиції; остаточне опорядження (полірування).

Тема 9. Токарна обробка деревини. Виготовлення та декорування яворівським різьбленням виробу на точеній основі

Опір на раніше отримати знання. Історія розвитку токарної обробки деревини. Композиція різноманітних форм точених виробів, їх поєднання з різьбленою орнаментикою. Демонстрування ілюстративного матеріалу. Вимоги до заготовок для обробки на токарних верстатах. Поняття про припуски на обробку. Економія матеріалу при розмітці. Токарні верстати, інструменти та пристосування (для розмітки, закріплення та контролю).

Встановлення та закріплення заготовок для обточування. Прийоми чорнового та чистового обточування, циліндричних та конічних поверхонь. Підрізання та відрізання деталей на верстаку (матеріали, пристосування тощо).

Догляд за токарним верстатом. Правила безпечної праці при точінні виробів із дерева.

Теоретичні відомості. Художня токарна обробка деревини. Традиційні форми фасонних поверхонь. Інструменти для точіння фасонних поверхонь. Прийоми чорнового і чистового обточування фасонних поверхонь. Композиції різноманітних форм точених виробів, їх поєднання з орнаментом.

Складання орнаментальних композицій за власним задумом на ПЕОМ, використовуючи створені мотиви орнаментальні композицій. Виготовлення виробу та декорування його яворівським різьбленням. Остаточне опорядження виробу.

Практична робота. Конструювання виробу. Складання технічного креслення з урахуванням припуску на обробку. Визначення послідовності виготовлення виробу з обточуваними деталями. Виготовлення виробів

циліндричної, конічної, фасонної форми. Перевірка розмірів та опорядження виробу.

Складання орнаментальних композицій на ПЕОМ. Тестовий контроль знань учнів.

Виготовлення виробів за зразком або за власним задумом (підсвічник, вазочка, кубок, декоративний таріль тощо) в наступній технологічній послідовності: проєктування виробу(складання креслення); складання технологічної карти виробу; вибір матеріалу; виточування виробу або його деталей; складання і припасування деталей виробу, перевірка готовності виробу за кресленням; опорядження виробу; компонування та перенесення орнаменту на поверхню; різьблення; остаточне опорядження;

Тема 10. Заключне заняття

Складання тестового контролю на ПЕОМ. Підведення підсумків роботи за рік. Оформлення виставки виробів декоративно-ужиткової творчості гуртківців. Проведення конкурсу творчих робіт гуртківців.

Другий рік навчання (216 год.)

Тема 1. Вступне заняття

Розвиток народних промислів і художньої промисловості. Завдання, поставлені державою перед художньою промисловістю.

Застосування різьблення по деревині в художній промисловості, меблевій справі, заклади професійно-технічної та фахової передвищої освіти, які готують фахівців для підприємств народних художніх промислів.

Демонстрування виробів народних промислів, репродукція слайдів, діафільмів та іншого ілюстративного матеріалу.

Тема 2. Екскурсія в заклади професійно-технічної та фахової передвищої освіти художнього профілю

Ознайомлення з структурою, аудиторіями, навчально-виробничими та творчими майстернями, інтер'єром закладу професійно-технічної або фахової передвищої освіти художнього профілю. Ознайомлення із навчально-виробничим процесом. Бесіда з викладачами, майстрами виробничого

навчання, учнями та студентами про професії, які можна освоїти в стінах закладу освіти художнього профілю.

Тема 3. Малюнок

Опір на раніше отримані знання. Відображення у малюнку конструкцій, пропорцій, перспективних змін об'єму, фактури, тональних і кольорових відношень зображення об'єктів. Узагальнення і стилізація реальних форм під декоративні в залежності від характеру та фактури матеріалу, форми та функції предмету. Ескіз декоративного оформлення предметів побуту.

Теоретичні відомості. Ускладнені об'ємні фігури (циліндр, конус, куля, тор тощо), їх розріз, Комбіновані тіла обертання. Малювання з натури фрагментів рослинних форм, сюжетів побутових сцен: вибір загального, характерні структурні ознаки, графічна завершеність.

Практична робота. Малювання об'ємних та комбінованих тіл обертання (кругла ваза, свічник, фігурні ніжки меблів тощо).

Тема 4. Основи композиції

Опір на раніше отримані знання. Закріплення понять про роль формату в композиції, про її елементи (симетрія, ритм, рапорт тощо). Композиційне вирішення сюжетів в декоративно-ужитковому мистецтві.

Теоретичні відомості. Пропорційність елементів композиції. Поняття про основні пропорції на основі квадрата та "золотого перерізу". Демонстрування практичного застосування пропорцій у виробках декоративно-ужитковою мистецтва. Масштаб та масштабність. Значення масштабності та розмірності як фактора художнього впливу.

Практична робота. Самостійний проект яворівського орнаменту на ПЕОМ з урахуванням усіх закономірностей побудови композиції.

Тема 5. Токарна добова обробка деревини. Виготовлення виробів фасонної форми

Опір на раніше отримані знання. Історія розвитку токарної обробки деревини. Особливості токарної обробки деревини різної форми (циліндричної, конічної, фасонної, сферичної, дискової). Декорування точеної поверхні

орнаментальною композицією. Демонстрування ілюстративного матеріалу. Вимоги до заготовок для токарної обробки (порода, вологість, текстура та інші). Поняття про припуски на обробку. Токарні верстати, інструменти та пристосування.

Встановлення та закріплення заготовок для точіння на планшайбі. прийоми чистового та чорнового обточування дискової поверхні заготовки. Опорядження виробу на верстаку (матеріали, пристосування тощо). Правила безпечної праці на токарному верстаті.

Теоретичні відомості. Художня обробка деревини. Традиційні форми декоративних тарілок. Інструмент для точіння декоративних тарілок. Композиційне вирішення яворівського орнаменту для декорування тарілок.

Практична робота. Конструювання виробу. Складання технічного креслення з урахуванням припуску на обробку. Визначення послідовності виточування виробу. Перевірка розмірів та остаточне опорядження виробів.

Тема 6. Розроблення орнаментальної композиції яворівського різьблення в колі

Теоретичні відомості. Компонування орнаменту яворівського різьблення з врахуванням форми та функціонального призначення виробу. Симетрія обертання. Особливості складання композиції орнаменту із співпаданням геометричного і композиційного центрів на ПЕОМ.

Практична робота. Розроблення орнаментальної композиції яворівського різьблення на ПЕОМ з врахуванням форми і розміру декоративної тарілки.

Тема 7. Виготовлення та декорування виробу яворівським різьбленням на точеній основі

Теоретичні відомості. Складання орнаментальної композиції яворівського різьблення. Виточування виробу та декорування його яворівським різьбленням. Остаточне опорядження виробу.

Практична робота. Виготовлення виробів за зразком або за власним задумом в наступній технологічній послідовності: проєктування виробу (складання креслення); складання технологічної карти виробу; вибір матеріалу;

виточування виробу; перевірка готовності виробу за кресленням; опорядження виробу; компонування та перенесення орнаменту на поверхню виробу; різьблення; остаточне опорядження.

Тема 8. Заключне заняття

Тестовий контроль знань учнів на ПЕОМ. Підведення підсумків роботи за рік. Оформлення виставки виробів декоративно-ужиткової творчості гуртківців. Проведення конкурсу творчих робіт гуртківців.

2.2. Матеріально-технічне забезпечення роботи гуртка яворівського різьблення

Формування практичних вмінь, навичок і творчих здібностей кожного члена гуртка залежить від раціональної організації робочого місця, на якому сконцентровано основні елементи навчально-виробничого процесу.

Робоче місце – це обмежена виробнича зона навчальної майстерні, закріплена за окремим гуртківцем, або бригадою для виконання одного завдання чи операції.

Для виконання певних завдань чи операцій необхідно правильно організувати робоче місце, тобто повністю забезпечити його необхідним обладнанням, комплектом інструментів, пристосувань, технічною документацією, інвентарем.

Організація робочого місця – це створення сприятливих умов для формування практичних вмінь, навичок, розвитку творчих здібностей кожного учня.

Організовуючи робочі місця слід враховувати особливості технологічного процесу, форми і методи організації праці, вікові особливості учнів. В навчальній майстерні гуртківці як правило виконують індивідуальні вироби від початку і до завершення робіт, а це вимагає оснащення всіх робочих місць універсальними інструментами і обладнаннями.

Матеріально-технічне обладнання робочого місця в навчальній майстерні забезпечується сукупністю таких взаємозв'язаних елементів:

- основне технологічне обладнання (інструменти, пристосування, робочі місця і верстати);
- допоміжне обладнання, що полегшує технологічні операції (технологічні пристосування і спеціальні інструменти);
- організаційне оснащення (робочі тумбочки для інструментів, підставки тощо).

Навчальній майстерні поділяють на індивідуальні і колективні. Такий поділ робочих місць часто використовується в гуртковій роботі. На індивідуальних робочих місцях враховуються кількісні і якісні результати праці кожного гуртківця (підвищується персональна відповідальність за якість виконання робіт, за збереження і правильну експлуатацію обладнання). Але в навчальних майстернях пі час виконання деяких видів робіт виникає необхідність одночасного проведення взаємопов'язаних виробничих процесів. В такому випадку більш доцільною є використання колективної форми організації праці.

Колективне робоче місце – місце на якому працюють два і більше учнів, які мають один спільний предмет праці і спільну зону обслуговування. Колективним робочим місцем може бути один багатомісний столярний верстат. Загальними вимогами до організації робочих місць учнів являються: застосування раціональних прийомів праці, розподіл функцій між учнями з врахуванням їх індивідуальних особливостей, оптимальне використання обладнання і устаткування майстерні.

Одним з важливих мотивів в організації гурткової діяльності учнів є планування робочих місць. Кожне робоче місце закріплено за окремим учнем і пристосоване відповідно до його антропометричних даних. Правильне планування робочих місць сприяє виникненню в учнів інтересу до праці, формування практичних вмінь, навичок, творчих здібностей.

Основне технологічне обладнання шкільної майстерні

Токарний верстат по дереву СТД-120 (СТД-120М)	Верстат токарний деревообробний, 120 мм - радіус найбільшої оброблюваної заготовки. Обладнаний трифазним електричним двигуном, потужністю 400 Вт, швидкість обертів -1400 об/хв. Швидкість обертів заготовки регулюють клинопасовою передачею і ступінчатим шківом. Призначений для механічної обробки заготовок та виробів, що мають форми тіл обертання.
Свердлильний верстат НС-12 (ВСН)	Настільний свердлильний верстат НС-12 призначений для свердління отворів. Діаметр найбільшого отвору 12 мм. Глибину свердління регулюють рейковим механізмом подачі свердла і рейковим механізмом підйому хобота. Число обертів шпинделя регулюють змінними ступінчастими шківками від 350 до 4430 об/хв. Верстат обладнаний ручною подачею свердла.
Фугувально-пиляльний верстат СФП-4	Фугувально-пиляльний верстат СФІЗ-4 призначений для стругання базових поверхонь заготовки та повздовжнього і поперечного розпилювання заготовок. Обладнаний трьохфазним електродвигуном потужністю 3 кВт і швидкістю обертання 3000 об/хв, швидкість обертання ножового вала 6000 об/хв. Найбільша ширина стругання 400 мм. Верстат обладнаний двома столами, один з яких рухомий та пристосовуванням для встановлення дискової пили. Ножовий вал укомплектований двома ножами, розміром 3-40-410 мм Габаритні розміри верстата: довжина-ширина-висота - 2065-1020-800 мм.
Заточувальний верстат ЕТ-79 (ЕШ-62)	Заточувальний верстат призначений для заточування ручного столярного інструменту, різьбярського інструменту, а також ножів фугувального верстату, свердел. Обладнаний електродвигуном потужністю 320 Вт та столом поперечної та поздовжньої подачі.
Фрезерний верстат Ф-4	Фрезерний верстат призначений для виконання фрезерувальних робіт з використанням шаблону або під лінійку. Обладнаний трифазним електродвигуном потужністю 4,5 кВт з частотою обертання шпинделя 6000-8000 об/хв. Частоту

	обертання регулюють клинопасовою передачею і східчастими шківками. Габаритні розміри верстата: довжина -ширина -висота - 1275-1000-1400 мм.
Муфельна електрична піч	Муфельна електрична піч призначена дію термічної обробки різьб'ярського інструменту.
Електролобзик ЕЛ-1	Електричний лобзик ЕЛ-1 призначений для випилювання деталей виробів з фанери і дошки товщиною до 5 мм. Обладнаний рухомим столом (зміна кута різання} і електромагнітом потужністю 30 Вт.
Електрична плитка	Електрична плитка призначена для варіння столярного клею. Обладнана спіральним нагрівним елементом розрахованим на напругу 220 В,
Ручна електро пила ДПА-27	Ручна електрофікована пила ДПА-27 призначена для торцювання заготовок Максимальний діаметр дискової пили, яку можна встановити на ДПА-27 - 270 мм. Обладнана трьохфазним електродвигуном потужністю 800 Вт, число обертів диска 2850 об/хв.
Електрорубанок І-24	Електрорубанок І-24 призначений для стругання кромки і базових сторін заготовок. Обладнаний трьохфазним електродвигуном потужністю 800 Вт, число обертів ножового вала 3000 об/хв. Максимальна ширина оброблюваної поверхні 100 мм, товщина стружки - 1-2 мм.
Ручна електрофікована свердлильна машина ІЕ-1035. ЕУ2.	Ручна свердлильна електрична машина ІІ-1035. ЕУ2 призначена для свердління і зенкування отворів діаметром від 3 до 13 мм. Обладнана однофазним електродвигуном потужністю 420 Вт. Габаритні розміри: довжина-ширина-висота- 385-208-135мм.

Різальний та допоміжний інструменти для виконання елементів яворівського різьблення

Для виконання яворівського різьблення необхідно мати набір спеціальних інструментів (рис. 2.7). До нього входять стамески контурні (ширина різальної кромки – 0,5; 1; 2; 3 мм); стамески напівкруглі (ширина різальної кромки – 4; 5; 8 мм); стамески пологі (ширина різальної кромки – 5; 8; 10 мм), а також кутові стамески з кутом розхилу 40° і 60°, та ніж-косячок (кут скошу різальної кромки – 30-70°). В умовах шкільної майстерні для гурткової

діяльності використовують прості способи виготовлення інструменту. Ніж-косячок виготовляють із уламків слюсарних ножівок, пружин, хірургічних скальпелів. Стамески можна виготовити із півкруглих надфілів, вузьку стамеску з шириною різальної кромки 0,5 мм – з швейної голки, стамески з шириною різальної кромки від 2 до 5 мм можна виготовити з деталей старих парасоль. Ручки для інструменту виготовляють з м'яких порід дерева (липа, осика, вільха, сосна, ялина тощо). Довжина ручок – 105-160 мм, діаметр – 16-26 мм. В розрізі ручка повинна мати овальну чи овально-гранчасту форму, така ручка не набиває мозолі на долоні, не перекочується по столі чи верстаку.

Стамески-клюкарзи (рис. 2.7, д) бувають усіх вищеперерахованих профілів, однак відрізняються від них зігнутою шийкою леза. У народних майстрів вони отримали назву «фучоки» або «фучики». Вони використовуються для роботи у важкодоступних місцях, коли виникають незручності при різьбленні стамесками з прямими лезами, а також для зачищення поглибленого фону [51].

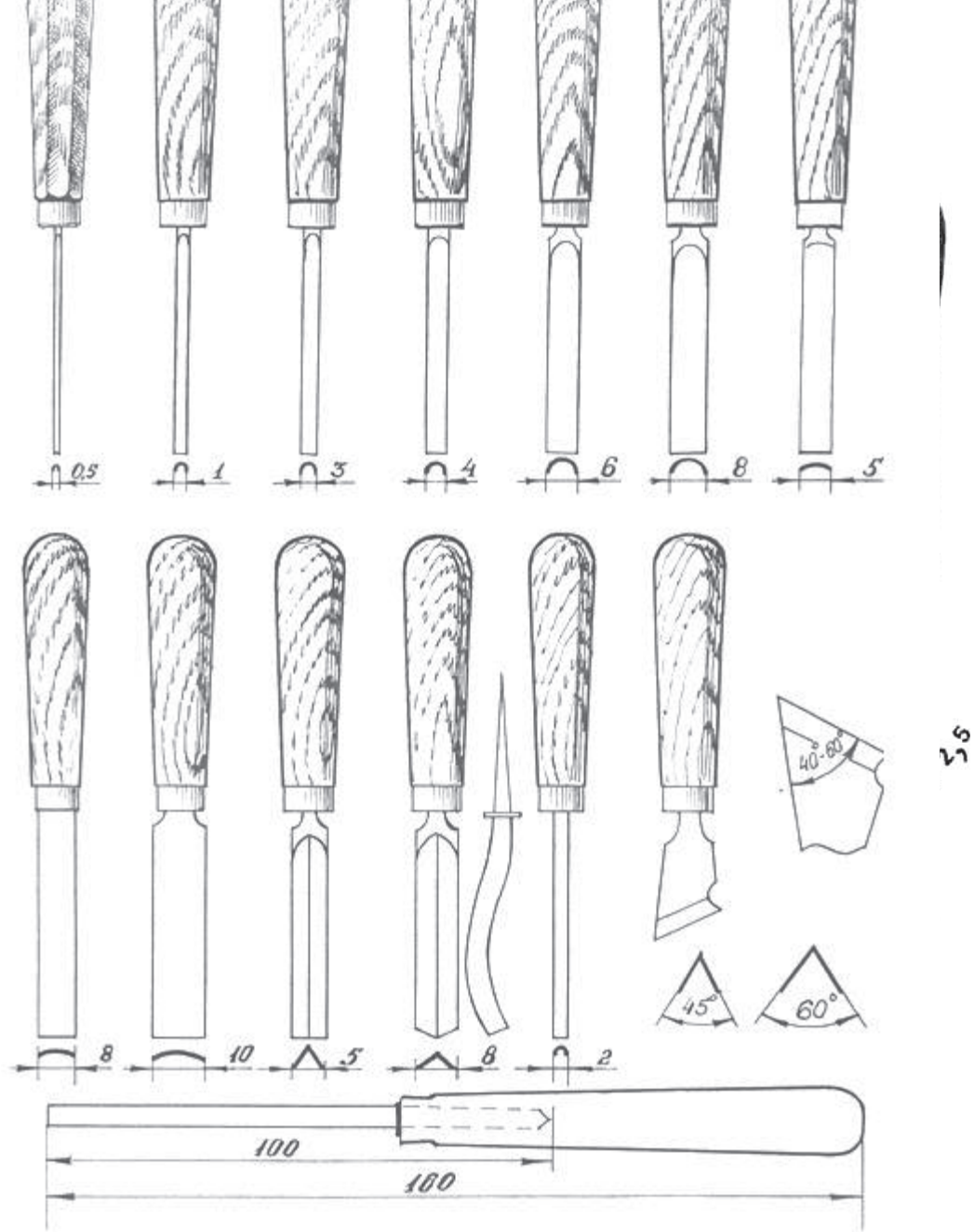

Рис. 2.7. Види різьбярського інструмента та технологія їх виготовлення:

1 – різьбярський інструмент: а – скісний ніж („скосачок”), б – звичайний ніж, в – кутова стамеска („різник”), г – півкругла стамеска („пшеничка”), д – стамеска-клюкарза („фучок”), е – плоска стамеска з півкруглим лезом, ж – двосторонній плоский ніж („огородничок”);
2 – виготовлення стамесок: а – полотно і рукоятка стамески, б – перерізи півкруглих і кутових стамесок, в – формування полотна півкруглої стамески

Кутові стамески-«різники» (рис. 2.7, в) складаються з двох прямих паралельних лез, розміщених одне до одного під кутами 30° , 45° , 60° , 75° та 90° . Ширина леза не має важливого значення і коливається у межах 3 – 15 мм, товщина становить 1 – 2 мм. Розміри стамесок залежать, в основному, від розмірів виконуваних елементів. Якщо виконуються дрібні порізки, то й стамески використовують невеличкі за розмірами, для виконання великих

елементів потрібні стамески більших розмірів. Прямі стамески виготовляють зі старих використаних надфілів. Надфілі відповідним чином загострюють, вправляють у дерев'яну ручку, просвердливши отвір дещо меншого діаметру за хвостовик надфіля. Прямі стамески, півкруглі клюкарзи та кутові стамески також можна виготовити з пружин, попередньо нагрівши їх у муфельній печі та розклепавши до відповідної товщини [51].

Крім різального інструменту на робочому місці різьбляра повинен бути набір допоміжних засобів для розмічання, а саме:

1. Олівець служить для нанесення ліній орнаменту на поверхню виробу. Необхідно мати твердий і м'який олівці.

2. Гумка потрібна для стирання непотрібних ліній, проведених олівцем.

3. Кулькова ручка з пустим стержнем призначена для перетискання орнаменту з ескізу на поверхню виробу.

4. Лінійка служить для нанесення прямих ліній і для контролювання розмірів. Потрібно мати дві дерев'яні (або металеві) лінійки по 20 і 40 см.

5. Трикутник креслярський, краще мати два трикутника з кутами 45° і 90° та 30° , 60° , 90° .

6. Циркуль – необхідний для проведення кіл.

7. Транспортир – необхідний для поділу кутів.

8. Подільник – служить для поділу кутів.

9. Рисувалка – необхідна для нанесення ліній на лаковану поверхню.

10. Косинець столярний – призначений для нанесення ліній перпендикулярних до кромки виробу або заготовки

11. Рейсмус – служить для нанесення ліній паралельних до кромки виробу або заготовки.

12. Єрунок – необхідний для нанесення ліній під кутом 45° і 135° до кромки виробу, заготовки.

13. Малка – необхідна для нанесення ліній під будь-яким кутом до кромки виробу, заготовки.

Для виконання різьби необхідно мати ще й ряд інших інструментів: лучкові пили, рубанки, киянки, циклі тощо, які служать для підготовки деталей під різьблення.

Якість різального інструменту визначається передусім матеріалом, з якого він виготовлений, та правильною термообробкою. Високоякісний інструмент має бути міцним, зносостійким, не затуплюватися швидко, не кришитися й не деформуватися. Тому матеріал для його виготовлення повинен мати специфічні фізико-механічні властивості.

ВИСНОВКИ

1. Народні художні ремесла мають тривалий і складний генезис у вітчизняній педагогічній думці. Їм притаманна культуротворча і педагогічна спрямованість, що знайшла свою реалізацію від ремісничих шкіл, до вищих навчальних закладів, і втілена, як у виробах для повсякденного користування, так і в шедеврах майстрів-корифеїв. Головні постулати ментальності передавались від покоління до покоління розгалуженою системою педагогічних способів і засобів, найефективнішими з яких були: сімейна (родинна) етнопедагогіка, ремісничі гуртки, майстерні, школи; культурно-просвітницькі і педагогічні товариства та ін.

2. Переосмислення змісту й концептуальних позицій виховання дає підстави стверджувати, що в сучасних умовах позаурочна та позашкільна виховна діяльність потребує наповнення українським змістом. Кожен виховний позаурочний захід має бути пронизаний гуманністю, співчуттям, толерантністю, емоційністю. Враховуючи специфіку виховної роботи у позаурочний час, визначено діяльність учня як один із найважливіших чинників морального, естетичного виховання, що передбачає творчо-активне ставлення до неї, визнання за кожним права бути особистістю, рівноправним суб'єктом. Свідоме використання виховних можливостей декоративно-ужиткового мистецтва у позаурочний час сприяє вирішенню багатьох проблем художнього розвитку особистості.

3. Народні промисли Яворівщини займають особливе місце в сфері матеріального виробництва і духовного життя України, вони є важливим чинником удосконалення системи трудового та естетичного виховання учнів. Гурткова діяльність учнів, на основі народного декоративно-ужиткового мистецтва Яворівщини – це процес цілеспрямованого включення учнів у творчу художньо-прикладну діяльність, яка стимулює формування стійких інтересів до художньої праці, внутрішньої потреби естетичного перетворення навколишнього світу, загальнотрудових і спеціальних знань, умінь та навичок.

4. Нами був зібраний і проаналізований мистецтвознавчий матеріал з окремих видів народних промислів Яворівщини, а також розроблені методичні рекомендації щодо організації і проведення гурткових занять з яворівського різьблення на основі досвіду ЗЗСО № 1 смт. Івано-Франкове.

5. Науково-методичною значущістю магістерської роботи є обґрунтування педагогічних засад організації і проведення гурткових занять з художньої обробки деревини (яворівського різьблення) для шкіл, розташованих в місцях функціонування народних художніх промислів, а саме:

- методики навчання гуртківців техніки виконання основних елементів яворівського різьблення та створення орнаментальних композицій;

- розробка тематичного плану та програми гуртка яворівського різьблення для закладів загальної середньої та позашкільної освіти;

- розробка технології виготовлення різьбярського інструменту як важливого чинника організації матеріально-технічного забезпечення гурткових занять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович Є.А. Захарчук-Чугай Р.В, Станкевич М.Є Декоративно-прикладне мистецтво. Львів: Світ, 1993. 346 с.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб. Київ: ІЗМН, 1998. 208 с.
3. Біланюк П. Одне з завдань сучасного виховання. *Шлях виховання й навчання*. 1938. Кн. IV. С. 218 – 224.
4. Білоусова В.О. Теорія і методика гуманізації відносин старшокласників у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи. Київ: Пед. думка, 2017. 232 с.
5. Богачевська-Хом'як М. Білим по білому: жінки в громадському житті України, 1884 – 1939. Київ: Либідь, 1995. 424 с.
6. Бойко А.М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації: підготовка вчителя до формування виховуючих відносин з учнями: навч.-метод. посіб. – К.: ІЗМН, 1996. – 232с.
7. Бойчук В.М. Різьблення деревини: історія, методика, практика: монографія. Вінниця: Данилюк В.Г., 2011. 315 с.
8. Варивончик А. Художні промисли України: генеза, історична еволюція, сучасний стан та тенденції. Київ: Вид-во Ліра-К, 2018. 528 с.
9. Виготовлення художніх виробів з дерева: підруч.: у 2 ч. / Б.М. Тимків, К.М. Кавас. Львів : Світ, 1995. Ч. 1: Різьба по дереву. 176 с.
10. Виготовлення художніх виробів: підруч.: у 2 ч. / Б.М. Тимків, К.М. Кавас. Львів: Світ, 1996. Ч. 2: Мозаїка. Випалювання. Розпис. 144 с.
11. Вишневський О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. Вид. 2-ге, доопрац. і доп. Дрогобич: Коло, 2006. 326 с.
12. Гелетка І. Обученіє гражданской науке и воспитанію, а также «краснзнавству» в народной школе. *Народная школа*. 1937-1938. Ч.5. С. 3 – 58.

- 13.Гнатюк М. Житловий інтер'єр як комплекс утилітарно-естетичних родинно-спадкових речей та елементів для використання у трудовій, обрядовій і виховній діяльності. *Українознавство у педагогічному процесі освітніх установ*. Івано-Франківськ: Вид-во ПНУ В. Стефаника 2007. С. 343 – 349.
- 14.Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст.: навч. посіб. Вид. 2-ге, доп. Київ: Генеза, 2016. 376 с.
- 15.Гургула І. Народне мистецтво західних областей України. Київ: Мистецтво, 1966. 124 с.
- 16.Гушулей Й.М. Основи деревообробки: навч. посіб. Тернопіль: Підручники і посібники, 2000. 88 с.
- 17.Гушулей Й.М. Основи деревообробки: пробний навч. посіб. Київ: Освіта, 1996. 144 с.
- 18.Данченко О.С. Народні майстри. Київ: Рад. школа, 1982. 144 с.
- 19.Декоративно-ужиткове мистецтво: словник у 2-х томах / за заг. ред. Я.П.Запаска. Львів: Афіша, 2000. Т.1: А – К. 368 с.; Т.2: Л – Я. 400 с.
- 20.Дзерович Ю. Педагогіка. Львів: Праці Греко-Католицької Богословської Академії. Т. XVII – XVIII, 1937. 248 с.
- 21.Дрогобиччина – земля Івана Франка: збірник географічних, історичних та етнографічних побутових і мемуарних матеріалів / Наукове товариство ім. Шевченка. Український архів Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто: 1973. Т. XXV. 856 с.
- 22.Журавльов Б.О. Столярна справа: навч. посіб. 2. вид., перероб. Київ: Освіта, 1997. 216 с.
- 23.Заяць І.М. Технологія виробів з деревини: підручник. Львів: ЛЛТУ, 2019. 222 с.
- 24.Історія українського мистецтва. У 6-ти томах. Том 6. Київ: Мистецтво, 1968. 378 с.
- 25.Історія української культури / за заг. ред. І.Крип'якевича. — 4-те вид., стереотип. Київ: Либідь, 2002. 656 с.

26. Кара-Васильєва Т.В. Творці дивосвіту. Київ: Рад. школа, 1984. 173 с.
27. Ковальов О.Є. Декоративно-прикладне мистецтво у школі 1 – 7 класи. Вид-во: Університетська книга, 2023. 196 с.
28. Ковбасенко Л.І., Бардов В.Г., Сергета І.В. Психолого-педагогічні та гігієнічні основи раціональної організації позашкільної освіти та виховання. *Нові технології навчання*: наук.-метод. збірник. Київ: Пед. думка, 1999. Вип. 20. С. 102 – 118.
29. Коргун М.В. Моя техніка різьби і точіння. Полтава: Криниця, 1998. 66 с.
30. Крейдлін Л.Н. Столярні роботи: підручник. Київ: Вища школа, 1993. 263 с.
31. Кульчицька О.А. Народний одяг західних областей Української РСР. Київ: Видавництво АН УРСР, 1959. 268 с.
32. Кульчицька О.А. Орнамент трипільської культури і українська вишивка ХХ ст. Львів: Атлас, 1995. 84 с.
33. Мельниченко П.П. Оздоблення садиби виробами з деревини. Вид. 2-ге, доп. Київ: Урожай, 2013. 212 с.
34. Нариси з історії українського декоративно-ужиткового мистецтва / за ред. Я.П. Запаско. Львів: Вид-во Львівського університету, 1969. 368 с.
35. Народне мистецтво Галичини й Буковини. *Народное искусство Галиции и Буковины и земский союз в 1916-1917 гг. войны*. К., 1919. С. 2 – 46.
36. Народні художні промисли України: довідник. Київ: Наукова думка, 1986. 144 с.
37. Никоряк О.І. Сучасні художні промисли Українських Карпат. Київ: Наукова думка, 1988. 186 с.
38. Оршанський Л.В. Основи технології обробки деревини навч. посіб. / Л.В. Оршанський, В.Є. Ясеницький, П.К. Мікульський. Дрогобич: РВВ ДДПУ, 2017. 192 с.
39. Оршанський Л.В. Традиційний український орнамент. Методика навчання: навч.-метод. посіб. Дрогобич : РВВ ДДПУ, 2008. 200 с. URL: <https://surl.li/unduot>

40. Оршанський Л.В., Вараді А.-В.О. Українське декоративно-ужиткове мистецтво як важливий засіб естетичного виховання школярів. Актуальні проблеми сучасної науки : збірник IX міжнар. наук.-практ. конференції «Актуальні проблеми сучасної науки» / за ред. М.Паласевича, П.Скотного. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2022. С. 277 – 279.
41. Основи національного виховання: концептуальні положення / за ред. В.Г. Кузя, Ю.Д.Руденка, З.О.Сергійчука. Умань, 1993. 109 с.
42. Павлуцький Г. Історія українського орнаменту. URL: <https://surl.li/esaxjx>
43. Прикрась свій дім / Л.Р.Гура , Л.Є Жоголь та ін. Київ: Техніка, 1988. 304 с.
44. Серебреннікова Т. Український народний орнамент Ольги Петрівни Косач. Київ: АДЕФ-Україна, 2018. 140 с.
45. Скільський Д.М. Вивчення художньої обробки деревини в школі: розвиток творчих здібностей учнів: навч. посіб. Тернопіль: Джура, 2003. 140 с.
46. Станкевич М.Є. Українське художнє дерево XVI-XX ст.: монографія. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2002. 480 с.
47. Ступарик Б. М., Моцак В.Б. Ідея національної школи та національного виховання в педагогічній думці Галичини (1772 – 1939). Коломия: Вік, 1995. 173 с.
48. Ступарик Б.М. Шкільництво Галичини (1772-1939). Івано-Франківськ, [б.в.], 1994. 143 с.
49. Сухомлинський В. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. *Вибрані твори*. В 5-ти т. Київ: Рад. школа, 1976. Т.3 С. 55 –208.
50. Технології. Деревообробка: підручник / Б.М. Тимків, Ю.О. Туранов, В.В. Понятишин. Львів: Світ, 2011. 286 с.
51. Технологія художньої обробки деревини : навч. посіб. / Л.В. Оршанський, Р.Ф. Криванчик. Дрогобич: Коло, 2001. 228 с.
52. Фіцула М.М. Педагогіка: навч. посібник. Вид. 2-ге, випр., доп. Київ: Академвидав, 2007. 559 с.
53. Франко І. Галицьке краєзнавство. *Зібрання творів*. В 50-ти т. Київ: Наукова думка, 1985. Т. 46. Кн. 2. С.116 – 447.

- 54.Франко І. Етнографічна виставка в Тернополі *Зібрання творів*. В 50-ти т. Київ: Наукова думка, 1985. Т. 46. Кн. 1. С. 469 – 479.
- 55.Франко І. Етнографічна експедиція на Бойківщину *Зібрання творів*. В 50-ти т. Київ: Наукова думка, 1982. Т. 36. С. 68 – 99.
- 56.Франко І. Хома з серце Хома без серця *Зібрання творів*. В 50-ти т. Київ: Наукова думка, 1979. Т.22. С. 7 – 30.
- 57.Шевченко Є.І. Народна деревообробка в Україні: словник народної термінології. Київ: Артанія, 1997. 262 с.
- 58.Шлемкевич М. Загублена українська людина. Київ: Фенікс, 1992. 158 с.
- 59.Ющишин І. О моральном вихованню молодежи. *Учитель*. 1907. Ч. 21–24. С. 331 – 351.
- 60.Янів В.О. Нариси до історії української етнопсихології / упоряд. М. Шафовал. 3-тє вид., стер. Київ: Знання, 2006. 341 с.

Додаток Б

Основні елементи яворівського різьблення

1 – точки, 2 – штрихи, 3 – лінії, 4 – сіточка, 5 – підковки, 6 – півмісяць, 7 – кривульки, 8 – пташки, 9 – пшеничка, 10 – листочки, 11 – гілочки, 12 – кущик, 13 – травичка, 14 – квітка п'ятипелюсткова, 15 – квітка трипелюсткова, 16 – зірочки, 17 – квіти, 18 – ружа, 19 – качечки, 20 – вазонки, 21 – вазочки, 22 – віночок

